

Edellytykset rikoksesta epäillyn vangitsemiseksi eurooppalaisten
ihmisoikeuksien näkökulmasta

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta
Eurooppaoikeus
Maisteritutkielma
Hilla Riikonen
Kevät 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Oikeustieteellinen tiedekunta

Työn nimi: Edellytykset rikoksesta epäillyn vangitsemiseksi eurooppalaisten ihmisoikeuksien näkökulmasta

Tekijä: Hilla Riikonen

Koulutusohjelma/oppiaine: Oikeustieteen maisteri

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: XI + 65

Vuosi: 2025

Tiivistelmä:

Tutkintavankeus on pakkokeino, jolla puututaan merkittäväällä tavalla rikoksesta epäillyn vapauteen. Jotta tähän Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja kansallisen perustuslain takaamaan keskeiseen oikeushyvään ei puututtaisi oikeudettomasti, tulee lainsäädännön olla selkeää ja yhdenmukaista ihmisoikeusstandardien kanssa. Euroopan ihmisoikeussopimus suojelee henkilökohtaista vapautta perusteettomilta vapaudenriistoilta. Ihmisoikeussopimus ja sitä soveltavan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö toimivat tutkimuksen tärkeimpänä lähdeaineistona. Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään ottanut kantaa vangitsemisen edellytyksiin, mutta nämä linjaukset eivät vielä näy kansallisessa lainsäädännössä.

Tutkimuksen tarkoituksena on muodostaa nykyistä selkeämpi kuva siitä, milloin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan tutkintavankeuden edellytykset täyttyvät. Ihmisoikeustuomioistuin on antanut monenlaisia ratkaisuja tapauksissa, joissa jäsenvaltioissa on tutkintavankeutta koskevassa asiassa loukattu tarpeettomasti epäillyn ihmisoikeuksia. Ratkaisut ovat kohdistuneet useisiin eri jäsenvaltioihin, eikä kyseessä selvästi ole vain muutamia jäsenvaltioita koskeva ongelma. Tästä voidaan huomata, että vangitsemisen edellytyksistä on tarpeen muodostaa selkeä ja kattava kokoelma turvaamaan ihmisoikeuksia ja selkeyttämään vallitsevaa oikeustilaa vangitsemisasiassa. Kokoelma sisältää oikeuskäytännössä tähän asti muodostuneet vangitsemisen edellytykset, mutta se ei ole tyhjentävä. Kokoelmaa muodostettaessa on huomioitu soveltuvat prosessioikeudelliset periaatteet, sekä ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta.

Avainsanat: eurooppaoikeus, ihmisoikeudet, pakkokeinot, vapaus, tutkintavankeus, vapaudenriisto, vangitsemisen edellytykset

Sisällys

I) Johdanto	1
1.1 Tutkimuskysymys	1
1.2 Tutkimusmetodi ja aineisto	5
1.3 Aiheen rajaus ja tavoitteet.....	6
II) Henkilökohtainen vapaus suojeltuna oikeushyväenä	9
2.1 Historiaa.....	9
2.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen merkitys.....	11
III) Rikoksesta epäillyn vangitseminen pakkokeinolaissa	14
IV) Rikoksesta epäillyn oikeudet.....	18
4.1 Keskeiset oikeusperiaatteet	18
4.1.1 Suhteellisuusperiaate	20
4.1.2 Laillisuusperiaate	22
4.1.3 Vangitsemisen viimesijaisuuden periaate.....	23
4.1.4 Vähimmän haitan periaate	24
4.2 Epäillyn oikeusturva	25
4.2.1 Eurooppalaiset oikeusturvan takeet.....	25
4.2.2 Vangitsemisasian uudelleenkäsittely ja vangitsemiskantelu	26
V) Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellytykset tutkintavankeudelle	27
5.1 Olennaiset ja riittävät perusteet.....	28
5.2 Kansallisen lain noudattaminen	31
5.3 Objektiivisesti uskottava rikosepäily	32
5.4 Rikosepäily perusteena.....	35
5.5 Ajallinen raja	39
5.6 Eriyisten edellytysten perustelu	40
VI) Oikeusvertaileva näkökulma: Saksa ja Itävalta	42

6.1 Pakkokeinolakia vastaava lainsäädäntö.....	42
6.2 Suhteellisuusperiaatteen toteutuminen.....	45
6.3 Vangitseminen rikosepäilyn perusteella.....	46
6.4 Ajalliset rajat lainsäädännössä.....	47
VII) Perusteeton vangitseminen – milloin kyseessä on vapaudenriisto?.....	50
7.1 Pitkäaikaisen vapaudenmenetyksen arviointia.....	50
7.2 Tutkintavankeuden ihmisoikeusongelmat.....	52
VIII) Johtopäätökset.....	54
8.1 Taulukko: vangitsemisen edellytykset tiivistettynä.....	54
8.2 Kansainvälinen valvonta ihmisoikeuksien toteutumiseksi.....	58
8.3 Mahdollisia kehityssuuntia.....	60
8.3.1 Pakkokeinolain kehitys EIT:n linjaa vastaavaksi.....	60
8.3.2 Lainsäädännön haasteita.....	62
8.4 Lopuksi.....	63

Lähteet

Eurooppalainen oikeuskäytäntö

EIT 23755/07: Buzadji v. Moldova 5.7.2016

EIT 62631/11: Gál v. Unkari 11.3.2014

EIT 14807/08: Grishin v. Venäjä, 24.7.2012

EIT 52048/16: Hysa v. Albania 21.2.2023

EIT 5826/03: Idalov v. Venäjä 22.5.2012

EIT 47095/99: Kalashnikov v. Venäjä 15.7.2002

EIT 30210/96: Kudła v. Puola 26.10.2000

EIT 20817/04: Nart v. Turkki 6.5.2008

EIT 1602/62: Stögmüller v. Itävalta 10.11.1969

EIT 29761/02: Tase v. Romania 10.6.2008

EIT 12535/86: Wassink v. Alankomaat 27.9.1990

Kansallinen oikeuskäytäntö

KKO 2025:11

KKO 2024:20

KKO 2020:79

KKO 2020:16

KKO 2019:99

KKO 2018:87

Virallislähteet

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2021

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/13/EU, annettu 22 päivänä toukokuuta 2012, tiedonsaantioikeudesta rikosoikeudellisissa menettelyissä

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/48/EU, annettu 22 päivänä lokakuuta 2013, oikeudesta käyttää avustajaa rikosoikeudellisissa menettelyissä ja eurooppalaista pidätysmääräystä koskevissa menettelyissä sekä oikeudesta saada tieto vapaudenmenetyksestä ilmoitetuksi kolmannelle osapuolelle ja pitää vapaudenmenetyksen aikana yhteyttä kolmansiin henkilöihin ja konsuliviranomaisiin

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/343, annettu 9 päivänä maaliskuuta 2016, eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamisesta rikosoikeudellisissa menettelyissä

HE 237/2018 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta

HE 14/1985 vp, Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi

Perustuslakivaliokunnan mietintö 4/1986

Kirjallisuus ja artikkelit

Amnesty International Suomen osasto ry: Koronavirus ja ihmisoikeudet Suomessa: näitä asioita Amnesty seuraa, Amnesty International Suomen osasto ry, viitattu 7.4.2025. [Koronavirus ja ihmisoikeudet Suomessa: näitä asioita Amnesty seuraa | Amnesty](#)

Ervo, Laura: Ylimmät prosessiperiaatteet, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1996

Fredman, Markku; Kanerva, Janne; Tolvanen, Matti; Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot, Alma Talent Oy, Helsinki 2020

Fredman, Markku: Puolustajan rooli, Alma Talent Oy, Turku 2018

Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja, Talentum, Helsinki 2013

Frände, Dan; Helenius, Dan; Hietanen-Kunwald, Petra; Hupli, Tuomas; Koulu, Risto; Lappalainen, Juha; Lindfors, Heidi; Niemi, Johanna, Rautio, Jaakko; Saranpää, Timo; Turunen, Santtu; Virolainen, Jyrki; Vuorenpää, Mikko: Prosessioikeus, Alma Talent Oy, Helsinki 2017

de Godzinsky, Virve-Maria; Niemi, Johanna: Vapauden hinta, Hakapaino Oy, Helsinki 2008

Hallberg, Pekka; Karapuu, Heikki; Scheinin, Martin; Tuori, Kaarlo; Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet, Werner Söderström Lakitieto Oy, Helsinki 1999

Helminen, Marjut; Lång, K.J.: Kansainväliset ihmisoikeudet, Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1988

Hirvelä, Päivi; Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön, 2017

Huovila, Mika: Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa, Helsingin hovioikeus, Helsinki 2006

Jokela, Antti: Rikosprosessi, Alma Talent Oy, Turku 2008

Järmälä, Kari: Ennen tuomion antamista tapahtuvan vangitsemisen erityiset edellytykset, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2020

Kemppinen, Heikki: Prejudikaattipalstalla OTT Heikki Kemppinen: Rikosepäilyä koskevat todennäköiset syyt ja vangitseminen (KKO 2025:11), Edita Publishing Oy, Helsinki 2025

Palmen, Tiia: Murhasta epäilty voi nyt päästä vapaaksi ennen oikeudenkäyntiä – Korkein oikeus puuttui vangitsemisen perusteisiin, MTV Uutiset, 9.3.2024. [KKO:n tuore päätös voi vaikeuttaa vangitsemisiä | MTV Uutiset](#)

Kirilov, Katja: Tutkintavankien vankiloihin sijoittamista ja vanginkuljetusta koskevan lainsäädännön uudistaminen, Tutkintavankien sijoittamista pohtivan työryhmän loppuraportti, Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 6/2021, Rikosseuraamuslaitos, Helsinki 2021

Kyllönen, Enni: Prosessioikeusblogi: Vangitsemisasiassa esitettävästä selvityksestä, Edita Publishing Oy, 10.2.2024. [Vangitsemisasiassa esitettävästä selvityksestä - Suomen Prosessioikeusyhdistys ry](#)

Launiala, Mika: Rikoksesta epäillyn vangitsemisen edellytyksistä, vaihtoehtoista ja liitännäisistä, Defensor Legis 1/2021, Suomen Asianajajat, Helsinki 2021

Pellonpää, Matti; Gullans, Monica; Pölönen, Pasi; Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus, Alma Talent Oy, Helsinki 2018

Raitio, Juha; Tuominen, Tomi: Euroopan unionin oikeus, Alma Talent Oy, Helsinki 2020

Rantaeskola, Satu; Kaunisto, Jasmin: Seksuaalirikosten tutkinta, Edita Lakitieto Oy, Helsinki 2024

Rantaeskola, Satu: Pakkokeinolaki – Kommentaari, Poliisiammattikorkeakoulu, Tampere 2014

Rantala, Kati; Tyni, Sasu; Koskenniemi, Lauri; Liimatainen, Anu; Kääriäinen, Henri: Tutkintavankien olot ja oikeuksien toteutuminen, Helsingin yliopisto, Helsinki 2017

Virolainen, Jyrki: Rikosprosessioikeus 1, Pandecta Oy, Rovaniemi 1998

Vähätalo, Tuukka: Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus : tutkimus Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-oikeuden vaikutuksista niiden kanssa ristiriitaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen, Lapin yliopisto, Rovaniemi 2022

Ylitalo, Lala: Vangitaanko Tampereen taksiturmasta epäiltyä sittenkään? KKO:n uusi linjaus voi estää – "Riittääkö tappoepäily", MTV Uutiset, 12.03.2024. [Tampereen taksiturmasta epäiltyä ei välttämättä vangita | MTV Uutiset](#)

Lyhenteet

EIS	Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (Euroopan ihmisoikeussopimus) (1950)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EOAM	Eduskunnan oikeusasiamies
EU	Euroopan unioni
HE	Hallituksen esitys
KKO	Korkein oikeus
KP-sopimus	YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (1966)
PeVM	Perustuslakivaliokunnan mietintö
PKL	Pakkokeinolaki (806/2011)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
StPO (Itävalta)	Strafprozessordnung 1975, BGBl. Nr. 631/1975
StPO (Saksa)	Strafprozessordnung , BGBl. I S. 1074, 1319
TSS-oikeudet	Taloudelliset, sosiaaliset ja sivistykselliset oikeudet
YK	Yhdistyneet Kansakunnat

I) Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys

Tutkintavankeus on pakkokeino, jolla puututaan hyvin merkittäväällä tavalla rikoksesta epäillyn vapauteen.¹ Kun puhutaan oikeudesta henkilökohtaiseen vapauteen, ollaan kansainvälisten ihmisoikeuksien ydinalueella. Selvää on, ettei länsimaaisessa demokraattisessa valtiossa voida kovin kevyen intressin saavuttamiseksi puuttua henkilön vapauteen.² Tämän tutkimuksen tavoitteena on niiden edellytysten määrittely, joiden käsillä ollessa rikoksesta epäillyn vapauteen voidaan näin merkittäväällä tavalla puuttua. Millä edellytyksillä rikoksesta epäilty voidaan vangita esitutkintavaiheessa Euroopan ihmisoikeussopimusta noudattaen? Vastaavatko Suomen lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö näitä edellytyksiä?

Ensimmäisenä johdantokappaleen jälkeen aloitan tutkielman syventymällä vapauteen suojeltuna oikeushyvänä, sekä tutkimuksen kannalta keskeiseen eurooppaoikeudelliseen ja kansalliseen lainsäädäntöpohjaan. Tämän jälkeen käsittelen vangitsemisasioissa keskeisiä, eurooppalaisista ihmisoikeuksista johtuvia rikoksesta epäillyn oikeuksia, sekä tärkeimpiä vangitsemisasioihin soveltuvia oikeusperiaatteita. Tutkimuksen aikana tulee huomiotavaksi eurooppaoikeuden lisäksi myös rikos- ja prosessioikeudellinen näkökulma. Tutkimusta tehdään tutkintavankeudesta, joka on osa rikosprosessia ja kuuluu esitutkintaan liittyviin pakkokeinoihin.

Keskeistä ei tule olemaan vain niiden rikosnimikkeiden määrittely, joista epäilty henkilö saadaan vangita jo rikostutkinnan aikana. Enemmän tutkimuksen aikana tullaan käsittelemään sitä, millaisissa tapauksissa eurooppaoikeudellisella tasolla on arvioitu vangitsemisen edellytysten täyttyvän. Mielenkiintoista tulee olemaan, onko kansainvälisellä tasolla ylipäätään lähdetty määrittelemään vangitsemisen edellytyksiä samoista lähtökohdista, joista kansallinen pakkokeinolaki (806/2011) lähtee.

Vangitsemisella puututaan hyvin perustavanlaatuisen, kansainvälisillä sopimuksilla jokaiselle turvattuun oikeushyvään ja ihmisoikeuteen, henkilökohtaiseen vapauteen. Kansallisen rikoslain (39/1889) 25:1 mukainen vapaudenriisto rajaa Suomessa tapahtuvia vangitsemistilanteita. Ellei vangitsemiselle ole todellisia edellytyksiä, voi vangitsemisen suorittaneen toimintaa arvioida jopa rikoslain mukaisena vapaudenriistona.

¹ *Frände ym.* 2017, s. 893

² esim. *Hallberg ym.* 1999, s. 157

Suomea sitova Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999) (EIS) takaa jokaiselle oikeuden vapauteen ja turvallisuuteen (EIS 5 artikla). Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) antamat ratkaisut ja tulkinnat vangitsemisasiassa ovat keskeisessä roolissa tutkimuksen pääaineistona. EIT:n tulkinnat käytännössä olennaisesti vaikuttavat kansainvälisen oikeuden sisältöön, onhan tämä instanssi keskeinen eurooppalainen ja kansainvälinen lainkäyttäjä, ja jäsenvaltioita sitovien ennakkoratkaisujen antaja.

Tutkimusaihe on ajankohtainen ja tarpeellinen, koska kansallisessa lainsäädännössä ei ole juurikaan tutkimuskysymykseen vastattu. Pakkokeinolain sisältö on melko suppea, eikä vangitsemisen edellytyksille ole laissa asetettu konkreettisia, selkeitä vaatimuksia. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut monenlaisia ratkaisuja tapauksissa, joissa eri jäsenvaltioissa on tutkintavankeutta koskevassa asiassa loukattu tarpeettomasti rikoksesta epäillyn ihmisoikeuksia. Tämä viittaa siihen, että monessakaan EU-valtiossa ei välttämättä ole onnistuttu tutkintavankeuden edellytysten määrittelyssä ihmisoikeuksien takaamiseksi sen paremmin kuin Suomessakaan.

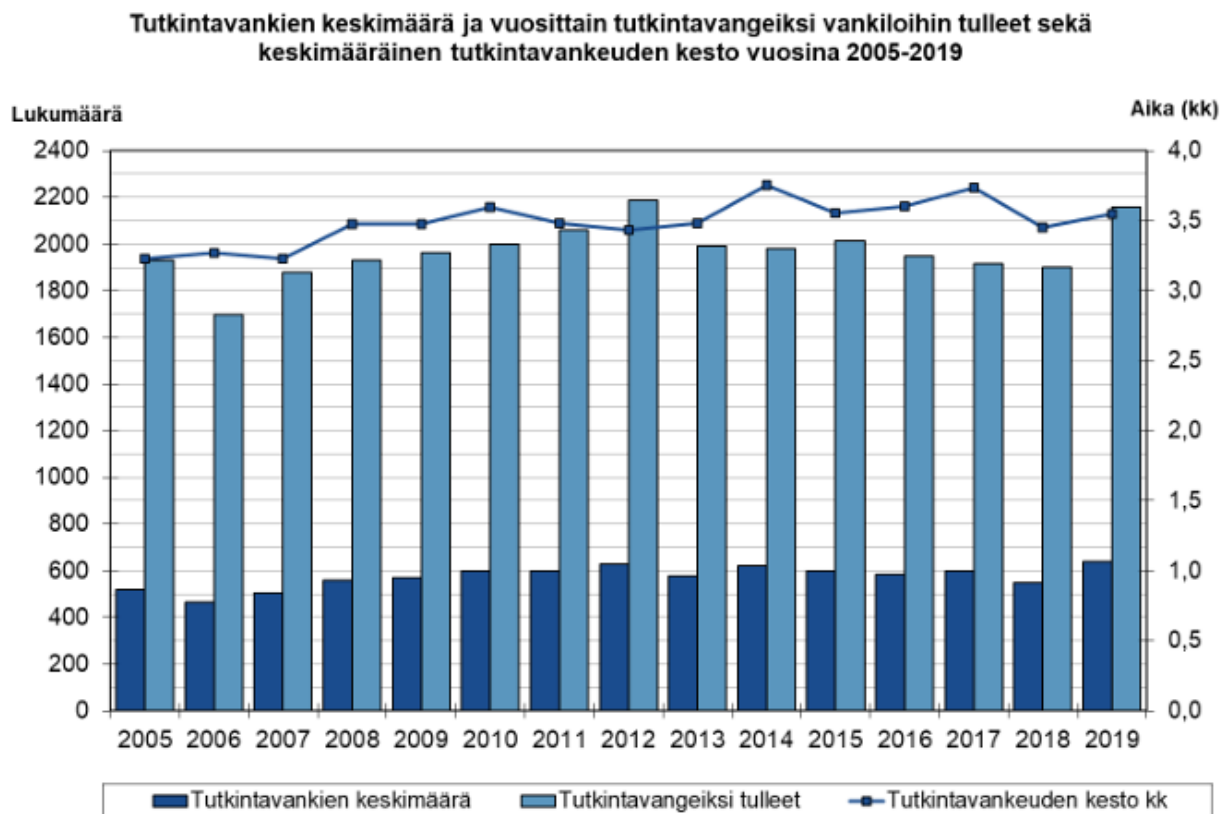
On tarpeen tutkia eurooppaoikeudellisia linjoja sen selvittämiseksi, onko kysymykseen kansainvälisellä tasolla annettu selkeämpää vastausta ja tarkempaa tulkintaa. Kun tutkimuksen avulla saadaan selville, miten EIT on vangitsemisen edellytyksiä arvioinut, voitaisiin tämä ottaa huomioon tulevaisuudessa paremmin myös kansallisella tasolla. Toki kansallista lainkäyttäjää sitovat kansallisetkin ratkaisut, mutta erityisesti huomio on tässä tutkimuksessa annettava ihmisoikeusmyönteiselle laintulkinnalle ja EIT:n tulkintalinjalle.

Perusoikeuksina Suomen lainsäädännössä turvatut jokaiselle kuuluvat ihmisoikeudet³ saavat pitkälti sisältönsä siitä, miten niitä oikeushyvinä suojellaan noudattaen ja tulkiten muiden jäsenvaltioiden kanssa yhtenäisellä tavalla Euroopan ihmisoikeussopimusta. Tilanne, jossa kansallinen tuomioistuin antaisi vangitsemisasiassa kansainvälisten tuomioistuinten kanssa ristiriitaisen ratkaisun, ei pitäisi koskaan tulla kyseeseen. Tämän takia tutkimuskysymykseen on tärkeää saada selkeälinjainen vastaus siitä, miten eurooppaoikeutta sovellettaessa on määritelty raja rikostutkinnan aikana tapahtuvan vangitsemisen ja henkilökohtaisen vapauden suojelemisen välillä.

³ Hallberg ym. 1999, s. 31

Vaikka tutkintavankeus on erittäin merkittäväällä tavalla ihmisoikeuksiin puuttuva pakkokeino, sen käyttö on verrattain yleistä.⁴ Myös tämän pakkokeinon käytön aktiivinen hyödyntäminen esitutkinnassa kertoo siitä, että tutkimusaihe on ajankohtainen ja vaikuttaa laajasti monen ihmisoikeuksiin.

Kuvio 1. Tutkintavankien keskimäärä ja vuosittain tutkintavangeiksi vankiloihin tulleet 2005–2019



Kaavio: Kirilov 2021, s. 7. Tutkintavankien määrä ja tutkintavankeuden keskimääräinen kesto Suomessa.

⁴ Kirilov 2021, s. 7

Tutkimuksen tavoitteena on muodostaa vangitsemisen edellytyksistä tietynlainen arviointimatriisi, josta voisi olla vangitsemisasioiden ratkaisemisessa hyötyä tuomioistuimelle, mutta toisaalta myös asiassa toimiville poliisiviranomaisille ja epäillyn puolustusasianajajalle. Kansallinen pakkokeinolaki, sen enempää kuin europaaoikeudellinen sääntely ja ratkaisutkaan, eivät tällä hetkellä ilmoita tarpeeksi selkeästi ja konkreettisesti kaikkia edellytyksiä tutkintavankeuden hyödyntämiselle pakkokeinona. Erityisesti epäillyn oikeusturva ja ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttävät, että vangitsemisen edellytykset olisivat selkeästi luettavissa kirjoitetusta laista. Epäillyn voi olla maallikkona lähes mahdotonta saavuttaa oikeutensa, jos lainoppineillakin on haasteita tulkita ja määrittellä vangitsemisen edellytyksiä. Tilannetta edelleen vaikeuttaa se, että vangitsemispäätökset voivat olla niukasti perusteltuja, eikä tämänhetkisestä laista tai eurooppalaisista standardeista ole havaittavissa koottua, kattavaa selvitystä vangitsemisen edellytyksistä.

1.2 Tutkimusmetodi ja aineisto

Tutkimusmenetelmänä tässä tutkimuksessa tulee olemaan lainoppi. Perinteisen lainopin keinoin tulen tulkitsemaan tutkimuksessa nykyistä eurooppaoikeutta, etenkin Euroopan ihmisoikeussopimuksen valossa tutkimuskysymyksen alalla annettuja ratkaisuja. Lainopillinen lähestymistapa on erityisen sopiva tutkimusaiheelleni, sillä se mahdollistaa syvällisen tarkastelun niin kansallisten kuin kansainvälisten oikeuslähteiden näkökulmasta. Empiiristä aineistoa tutkimuksessa ei ole, joten aineistona käytän oikeuskirjallisuutta, sekä EIT:n ja kansallisten tuomioistuimien ratkaisuja.

Tutkimukseni painopiste on erityisesti Euroopan ihmisoikeussopimuksessa ja sen tulkinnassa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa, sekä kansallisessa pakkokeinolaissa ja vertailun vuoksi Saksan ja Itävallan rikosprosessilaeissa. Lainopillinen metodi mahdollistaa näiden oikeuslähteiden analysoimisen ja niiden suhteiden selvittämisen, erityisesti siinä, miten eurooppalaisten ihmisoikeuksien vaatimukset vaikuttavat vangitsemisen edellytyksiin kansallisissa tuomioistuimissa oikeudellista arviointia suoritettaessa.

Täydentävänä osana tutkimusta tulen hyödyntämään joissain määrin myös oikeusvertailua, kun kyse on eurooppaoikeudellisesta kysymyksestä, johon jäsenvaltiot ovat suhtautuneet jokainen omalla tavallaan. Oikeusvertailevaa metodia käytän saadakseni tämän pituisen tutkimuksen puitteissa mahdollisimman laajan ja objektiivisen kuvan siitä, miten Suomen lisäksi muissa jäsenvaltioissa, etenkin niiden pakkokeinolainsäädännössä, on tutkintavankeuden edellytyksiin suhtauduttu, suhteessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen näyttämään tulkintalinjaan.

Eri EU-valtioiden oikeuskäytäntöjen vertailu tuo tutkimukseen laajemman katsantokannan verrattuna siihen, että keskityttäisiin vain kansalliseen lakiin ja oikeuskäytäntöön EIS:n ja EIT:n oikeuskäytännön valossa. Tutkimuksen edetessä tulee selviämään, kuinka kansalliset ratkaisut ovat mahdollisesti poikenneet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjauksista, ja toisaalta muiden jäsenvaltioiden tulkinnasta. Millaisia ristiriitoja kansallisen oikeuden ja EIT:n ratkaisujen välillä on ollut, ja miten näistä ristiriidoista on pyritty pääsemään eroon? Lainopillinen analyysi ja oikeusvertaileva lähestymistapa tukevat toisiaan ja täydentävät tutkimusta näihin kysymyksiin vastausta muodostettaessa.

1.3 Aiheen rajausta ja tavoitteet

Tutkielman aihe on rajattu koskemaan kansallisen lain tuntemista pakkokeinoista ainoastaan tutkintavankeutta. Tutkimuskysymys kattaa vain tilanteen, jossa rikoksesta epäiltyyn kohdistetaan henkilökohtaisen vapauden rajoitus, tuomioistuimen määräämä tutkintavankeus. Tutkimuskysymykseen läheisesti liittyvät poliisin tekemät päätökset kiinniotosta ja pidättämisestä, sekä vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen tekemä vangitsemisvaatimus perusteluineen. Vaikka näissäkin tilanteissa arvioidaan viranomaisen toimesta pakkokeinojen käytön edellytyksiä, on tämä tutkimus keskitetty koskemaan vain tuomioistuimen suorittamaa oikeudellista arviointia, onhan tuomioistuinten tehtäväksi Suomessa annettu kansalaisten oikeusturvan ja ihmisoikeuksien toteutumisen turvaaminen.⁵

Tutkimuksen ulkopuolelle jäävät siis edellytykset muiden pakkokeinojen hyödyntämiseen, jotka ovatkin monen pakkokeinon osalta kevyemmät kuin tutkintavankeuden edellytykset. Tarkastelussa eivät siis ole esimerkiksi tutkinta-aresti, matkustuskielto tai muut lievemmat pakkokeinot. Tarpeen ei tässä tutkimuksessa ole arvioida tarkemmin myöskään kansallista rikoslakia tai yleisesti poliisin toimintaa, vaan huomio on pakkokeinolain sisällössä ja sanamuodoissa, sen suhteessa EIS:een ja EIT:n ratkaisukäytäntöön. Tiettyihin rikosnimikkeisiin ja niiden vaikutukseen vangitsemiseen ei ole tarkoituksenmukaista ottaa kantaa tässä tutkimuksessa.

Tutkimuksessa ei syvennytä yleistä tasoa syvällisemmin myöskään siihen, miten vangitsemispäätöksiin voidaan hakea muutosta, tai millä tavoin tuomioistuimen päätökset voidaan kyseenalaistaa kansallisessa järjestelmässä tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Vaikka tutkintavankeuden edellytykset ovat tutkimuksen keskiössä, tutkimus ei käsittele tarkemmin myöskään tutkintavankien kohtelua vankilassa, kuten säilytysolosuhteita tai eristämisen käytäntöjä, siitä huolimatta, että nekin liittyvät läheisesti tutkimuksen ihmisoikeusnäkökulmaan.

Tutkimus tuo olemassa olevaan eurooppaoikeudelliseen keskusteluun toivottavasti useita hyödyntämiskelpoisia havaintoja. Tämä tarkastelu tarjoaa mahdollisuuden arvioida, kuinka Suomen oikeusjärjestelmä tasapainottaa rikosoikeudellisen tehokkuuden ja yksilön perusoikeudet vapaudenmenetyksen kaltaisessa merkittävässä oikeudellisessa kysymyksessä. Tutkimus voi tuoda uutta näkökulmaa oikeudelliseen keskusteluun erityisesti ihmisoikeusmyönteisen laintulkinnan, kansallisten tuomioistuinten roolin, EIT:n vaikutuksen, oikeusvertailevan analyysin ja lainsäädännön kehittämistarpeiden osalta.

⁵ Hallberg ym. 1999, s. 154

Ensinnäkin tutkimuksen tarkoituksena on tuoda esiin, miten Suomen tuomioistuimet soveltavat ja tulkitsevat EIS:n ja EIT:n linjauksia suhteessa kansalliseen pakkokeinolakiin. Kansallisten tuomioistuinten tehtävänä on turvata yksilöiden oikeusturva ja ihmisoikeuksien toteutuminen⁶, mutta käytännössä oikeudelliset linjaukset voivat vaihdella tapauskohtaisesti. Tutkimus voi paljastaa, kuinka johdonmukaisesti tuomioistuimet soveltavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöä ja onko suomalaisessa oikeusjärjestelmässä nähtävissä kansainvälisten standardien mukaisia tulkintalinjoja.

Tutkimus voi myös osoittaa, millä tavoin EIT:n oikeuskäytäntö on vaikuttanut Suomen lainsäädäntöön ja oikeuskäytäntöön. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat ohjanneet jäsenvaltioiden lainsäädäntömuutoksia, mutta käytännön vaikutukset voivat ilmetä eri tavoin eri maissa. Samalla tutkimus voi selvittää, onko Suomen lainsäädännössä tai oikeuskäytännössä edelleen ristiriitoja ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön kanssa.

Tutkimuksessa hyödynnettävä oikeusvertaileva metodi voi avata laajemman näkökulman tutkintavankeuden edellytysten tulkintaan eri jäsenvaltioissa. EIT:n ratkaisut ohjaavat kaikkia jäsenvaltioita, mutta niiden kansallinen soveltaminen voi vaihdella merkittävästi. Tutkimus voi tarjota analyysin myös siitä, onko Suomen oikeuskäytäntö tiukempi tai lievempi suhteessa muihin Euroopan maihin, ja mitkä tekijät vaikuttavat näihin eroihin. Erityisesti vertaileva näkökulma voi auttaa arvioimaan, noudatetaanko Suomessa vakiintuneita eurooppalaisia standardeja, ja onko tällaisia tutkimuskysymyksen alalla ylipäätään syntyneet? Huomionarvoista on myös se, onko tutkintavankeuden käytännöissä kansallisia erityispiirteitä, jotka eroavat muiden maiden lähestymistavoista.

Tutkimus voi nostaa esiin mahdollisia lainsäädännön kehittämistarpeita, mikäli se osoittaa kansallisen ja eurooppalaisen oikeuskäytännön välillä olevan eroavaisuuksia tai puutteita. Mikäli tutkimus paljastaa, että Suomessa on esimerkiksi automaattisia vangitsemiskäytäntöjä ilman riittävää yksilöllistä harkintaa, se voi viitata tarpeeseen lain tarkentamisesta. Tutkimus voi antaa suuntaa sille, miten oikeusturvan ja rikosoikeudellisen tehokkuuden välinen tasapaino toteutuisi entistä paremmin Suomessa, kuitenkin epäillyn ihmisoikeudet esimerkillisesti toteuttaen. Tähän kuitenkin on vielä kansallisessa oikeuskäytännössä matkaa.

⁶ Hallberg ym. 1999, s. 154

Kaiken kaikkiaan tutkimus voi lisätä ymmärrystä siitä, miten eurooppalaiset ihmisoikeusvaatimukset vaikuttavat tutkintavankeuden edellytyksiin Suomessa ja miten kansallinen oikeusjärjestelmä tasapainottaa rikosoikeudelliset ja perus- ja ihmisoikeudelliset näkökohdat. Tutkintavankeuden muodossa tapahtuvan vapaudenriiston tarkoituksena on muiden oikeushyvien suojaaminen, kuten toisten henkilöiden oikeus omaisuuteen tai jopa oikeus elämään. Tällainen perus- ja ihmisoikeuksien kollisiotilanne vaatii aina monipuolista oikeudellista arviointia.⁷

Tämän tutkimuksen sisältämä tarkastelu voi paitsi tuoda uutta tietoa kansallisen lainkäytön erityispiirteistä, myös edistää oikeudellista keskustelua siitä, miten ihmisoikeuksia voidaan turvata tehokkaasti tutkintavankeuden kaltaisia pakkokeinoja käytettäessä. Tiivistetysti voidaan sanoa, että tutkimuksen tavoitteena on löytää lainsäädännön ja -tulkinnan tueksi, tai mahdollisten muutostarpeiden selventämiseksi, kokoelma vangitsemisen edellytyksistä, joiden täytyessä on katsottu olevan puolustettavaa puuttua henkilökohtaiseen vapauteen esitutkinnan aikana.

⁷ Hallberg ym. 1999, s. 157

II) Henkilökohtainen vapaus suojeltuna oikeushyvä

2.1 Historiaa

Oikeus henkilökohtaiseen vapauteen on sekä ihmis- että perusoikeutena tunnettu oikeushyvä. Ihmisoikeuksista puhuttaessa ominaista on jatkuva kehitys ja muutos, ja ihmisoikeuksien synnyllä on pitkä historia. Ne ovat useiden ihmisoikeuksia valvovien elinten ja järjestelmien, sekä kymmenien kansainvälisten julistusten ja sopimusten tuotosta.⁸ Kuten muidenkin ihmisoikeuksien, myös henkilökohtaisen vapauden toteutuminen käytännössä riippuu kuitenkin paljon siitä, miten kansallisella tasolla lakia noudatetaan, miten ihmisoikeussopimukset on otettu osaksi kansallista lainsäädäntöä, ja miten niitä tulkitaan.

Ihmisoikeudet ovat usein kansainvälisellä tasolla, kuten julistuksilla ja valtiosopimuksilla, kansalaisille taattuina keskeisiksi määriteltyjä oikeuksia. Sopimuksiin osallistuneiden valtioiden on taattava sopimuksissa määritellyt ihmisoikeudet kaikille oikeuspiiriinsä kuuluville henkilöille. Tämä on usein toteutettu siten, että kansalliseen perustuslakiin on sisällytetty ihmisoikeudet pääpiirteittäin samansisältöisinä, kuin ne on kansainvälisestikin määritelty. Perustuslakiin kirjattuja ihmisoikeuksia on nimitetty perusoikeuksiksi, ja nämä kansallisen lain perusoikeudet vastaavatkin etenkin läntisissä demokratioissa usein täsmällisesti kansainvälisten ihmisoikeuksien sisältöä.⁹ Vaikka aiemmin ihmisoikeuksia on pidetty luonnollisina, ikuisina oikeuksina, nykykäsityksen mukaan ne kuitenkin perustuvat nimenomaan lakiin. Lainsäätäjän valinta on ollut taata tietyt oikeudet laissa perusoikeuksina, koska näitä oikeuksia on pidetty niin keskeisinä ja tärkeinä.¹⁰

Länsimaissa merkittävä arvo on annettu *vapausoikeuksille*, joihin henkilökohtainen vapaus kuuluu. Vapausoikeuksien turvaamisella on taattu yksilöille tiettyihin rajoihin saakka ulottuvat vapaudet, joihin valtiovalta ei voi vaikuttaa, eikä kaventaa tätä vapauspiiriä.¹¹

Hyvä esimerkki henkilökohtaisen vapauden tunnustamisesta ihmis- ja perusoikeutena on se, kuinka 1800-luvulla Yhdysvalloissa on perustuslain tasolla kirjattu orjuuden salliminen.¹² Ihmisoikeuksien kehitys tuosta pisteestä nykypäivään on vaatinut yli 200 vuotta, valtavan määrän lakien muutoksia sekä kansainvälisen tason sopimuksia ja muuta kansainvälistä yhteistyötä.

⁸ Helminen ja Lång 1988, s. 7

⁹ Helminen ja Lång 1988, s. 11

¹⁰ Helminen ja Lång 1988, s. 13

¹¹ Helminen ja Lång 1988, s. 12

¹² Helminen ja Lång 1988, s. 12

Perusoikeuksien takaamisen kansallisella tasolla voidaan sanoa saaneen alkunsa Ranskan ja Yhdysvaltain porvarillisista vallankumouksista, jolloin tavoitteena oli yhteinen, kaikkia kansalaisia koskeva laki, säätyyn ja yhteiskuntaluokkaan katsomatta. Tosiasiallinen tasa-arvo säätyjen ja eri yhteiskuntaluokkien välillä ei kuitenkaan ollut vielä tuolloin suunnitteilla.¹³ 1900-luvun puoliväliä kohti tultaessa keskustelu laajeni koskemaan TSS-oikeuksia, eli jokaiselle kuuluvia taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Tällöin näitä perusoikeuksia alettiin kirjaamaan kansallisiin lakeihin, kuitenkin hyvin yleisluontoisessa muodossa.¹⁴

Kansainvälisesti ihmisoikeuksiin on alettu kiinnittää huomiota Yhdistyneiden kansakuntien (YK) perustamisesta alkaen. YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus vuodelta 1948 oli merkittävä askel ihmisoikeuksien kansainvälisessä kehityksessä. Vuonna 1966 voimaan tulivat puolestaan TSS-oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä kansalaisoikeuksien ja poliittisten oikeuksien kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus).¹⁵

Euroopan ihmisoikeussopimus hyväksyttiin vuonna 1950. Sen johdannossa mainitaan, että EIS:n tarkoituksena on toimia Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen käytännön voimaansaattamisessa niin sanottuina ensiaskeleina.¹⁶ Sopimuksen I osa sisältää sopimuksen määrittelemät oikeudet ja vapaudet, sisältäen oikeuden jokaiselle turvattuun vapauteen. Ihmisoikeussopimus on saanut nykyisen muotonsa useiden täydennysten ja lisäpöytäkirjojen kautta. Nykyään sopimuksen ovat ratifioineet kaikki EU-jäsenvaltiot. Suomi liittyi ihmisoikeussopimukseen toukokuussa 1989, ja sopimus tuli Suomea sitovana voimaan vuotta myöhemmin.

Selvää on, että ihmisoikeuksien noudattaminen on, etenkin länsimaissa, historiaan verrattaessa hyvällä mallilla. Uusia ihmisoikeuskysymyksiä kuitenkin nousee jatkuvasti yhteiskunnan muuttuessa, ja ihmisoikeudet kehittyvät edelleen. Esimerkiksi tekniikan kehitys ja ilmastonmuutos tuovat esiin valtavan määrän uusia ihmisoikeuskysymyksiä. Poikkeustilat, kuten pandemiat tai luonnonkatastrofit vaikuttavat ihmisoikeuksien rajoituksiin, kuten juuri COVID-19-pandemian aikana on käynyt.¹⁷ Tämä aiheuttaa tarpeen jatkuvalla ihmisoikeuksien tulkintojen tarkentamiselle ja oikeuskäytännön kehittämiseksi.

¹³ Helminen ja Lång 1988, s. 14-16

¹⁴ Helminen ja Lång 1988, s. 17

¹⁵ Helminen ja Lång 1988, s. 19

¹⁶ Pellonpää ym. 2018, s. 10

¹⁷ [Koronavirus ja ihmisoikeudet Suomessa: näitä asioita Amnesty seuraa | Amnesty](#)

2.2 Euroopan ihmisoikeussopimuksen merkitys

Euroopan ihmisoikeussopimus on tämän tutkimuksen keskiössä oleva kansainvälinen sopimus, joka turvaa yksilön perusoikeuksia ja vapauksia Euroopassa. Euroopan ihmisoikeussopimus on keskeinen asiakirja ihmisoikeuksien suojelussa ja edistämisessä Euroopassa, ja sen kautta yksilöt voivat hakea oikeutta kansainvälisellä tasolla, jos heidän oikeuksiaan loukataan kansallisessa järjestelmässä. Jo sopimuksen 1. artiklan otsikossa lukee, että sopimusvaltioiden velvollisuutena on ihmisoikeuksien kunnioittaminen.¹⁸ EIS 1 artiklassa lukee:

Korkeat sopimuspuolet takaavat jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla tämän yleissopimuksen I osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet.

Sopimuksessa ja sen lisäpöytäkirjoissa taatut oikeudet koskevat jokaista jäsenvaltion lainkäyttövaltaan kuuluvaa yksilöä, myös muita, kuin jäsenvaltion omia kansalaisia.¹⁹ Lähtökohtaisesti oikeudet koskevat sekä luonnollisia henkilöitä, että mahdollisuuksien mukaan myös oikeushenkilöitä. Henkilökohtaisen vapauden osalta oikeus voi kuitenkin kuulua vain luonnolliselle henkilölle,²⁰ minkä takia oikeushenkilöille turvatut oikeudet jäävät täysin tämän tutkielman tarkastelun ulkopuolelle.

Yksi ihmisoikeussopimuksen tärkeistä kansalaisten oikeusturvaan liittyvistä tehtävistä on suojata henkilökohtaista vapautta ja estää mielivaltaista vapaudenriistoa.²¹ Tämä suoja toteutuu erityisesti sopimuksen 5. ja 6. artiklan kautta, jotka määrittelevät yksilön oikeudet ja oikeusturvan periaatteet.

Sopimuksen 5. artikla takaa jokaiselle oikeuden vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. Se kieltää mielivaltaisen pidätyksen tai vangitsemisen ja määrittelee tietyt tilanteet, joissa vapaudenriisto voi olla laillinen. Näihin kuuluvat esimerkiksi rikostutkintaan liittyvät pidätykset, oikeuden päätökseen perustuvat vapaudenriistot sekä tartuntatautien leviämisen estämiseksi tehdyt toimet. Lisäksi artikla edellyttää, että pidätetylle ilmoitetaan viipymättä pidätyksen syyt ja että hänellä on oikeus tuomioistuimen suorittamaan oikeudelliseen arviointiin, jotta varmistetaan pidätyksen lainmukaisuus.

¹⁸ Pellonpää ym. 2018, s. 12

¹⁹ Pellonpää ym. 2018, s. 13

²⁰ Pellonpää ym. 2018, s. 14

²¹ Hirvelä ja Heikkilä 2017, s. 236

EIS 6. artikla puolestaan takaa kansalaisille oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Tämä tarkoittaa, että vapaudenriistoon liittyvät asiat on käsiteltävä riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa. Artikla takaa myös syytetylle oikeuden puolustukseen, kohtuulliseen käsittelyaikaan sekä julkiseen käsittelyyn. Näiden oikeuksien turvaaminen on olennaista, jotta yksilöiden henkilökohtaista vapautta ei loukata ilman asianmukaista oikeusprosessia.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo sopimuksen noudattamista ja voi puuttua tapauksiin, joissa valtiot mahdollisesti rikkovat näitä oikeuksia. EIT:n päätökset ovat auttaneet kehittämään oikeuskäytäntöä tälläkin alalla, ja varmistamaan, että jäsenvaltiot kunnioittavat yksilöiden vapauksia ja oikeusturvaa. Kaiken kaikkiaan Euroopan ihmisoikeussopimus tarjoaa vahvan suojan henkilökohtaiselle vapaudelle. Se estää mielivaltaisen vapaudenriiston, turvaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin, sekä tarjoaa yksilöille mahdollisuuden saada oikeutensa toteutettua mahdollisten loukkausten tapahtuessa. Näin Euroopan ihmisoikeussopimus vaikuttaa yksilöiden henkilökohtaiseen vapauteen eurooppalaisessa ihmisoikeusjärjestelmässä.

Perustuslakivaliokunta on kansallista lakia säädettäessä nostanut jalustalle sen, että perusoikeuksia ei pidä sanonnallisestikaan kaventaa laissa enempää kuin on välttämätöntä. Valiokunnan aloitteesta esitutkintalakiin (805/2011) on otettu maininta siitä, ettei kenenkään oikeuksiin voida puuttua enempää kuin on välttämätöntä rikostutkinnan tavoitteiden toteuttamiseksi.²²

Suomessa EIS:n takaama oikeus henkilökohtaiseen vapauteen on sisällytetty myös kansalliseen perustuslakiin (731/1999) (PL). PL 7 § takaa oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen:

Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.

Ketään ei saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti.

Henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ei saa puuttua eikä vapautta riistää mielivaltaisesti eikä ilman laissa säädettyä perustetta. Rangaistuksen, joka sisältää vapaudenmenetyksen, määrää tuomioistuin. Muun vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

²² Perustuslakivaliokunnan mietintö 4/1986

PL 9 § puolestaan takaa liikkumisvapauden:

Suomen kansalaisella ja maassa laillisesti oleskelevalla ulkomaalaisella on vapaus liikkua maassa ja valita asuinpaikkansa.

Jokaisella on oikeus lähteä maasta. Tähän oikeuteen voidaan lailla säätää välttämättömiä rajoituksia oikeudenkäynnin tai rangaistuksen täytäntöönpanon varmistamiseksi taikka maanpuolustusvelvollisuuden täyttämisen turvaamiseksi.

Suomen kansalaista ei saa estää saapumasta maahan, karkottaa maasta eikä vastoin tahtoaan luovuttaa tai siirtää toiseen maahan. Lailla voidaan kuitenkin säätää, että Suomen kansalainen voidaan rikoksen johdosta tai oikeudenkäyntiä varten taikka lapsen huoltoa tai hoitoa koskevan päätöksen täytäntöönpanemiseksi luovuttaa tai siirtää maahan, jossa hänen ihmisoikeutensa ja oikeusturvansa on taattu.

Ulkomaalaisen oikeudesta tulla Suomeen ja oleskella maassa säädetään lailla. Ulkomaalaista ei saa karkottaa, luovuttaa tai palauttaa, jos häntä tämän vuoksi uhkaa kuolemanrangaistus, kidutus tai muu ihmisarvoa loukkaava kohtelu.

Näiden perustuslain pykälien lisäksi se, että rikoslain (39/1889) 25:1 on erikseen kriminalisoitu perusteeton vapaudenriisto, takaa kansallisessa oikeudessa henkilökohtaisen vapauden toteutumista. Nämä lainkohdat toteuttavat eurooppaoikeudellisten normien ohella henkilökohtaisen vapauden suojaa Suomessa. Toisaalta edellä mainitut lainkohdat ovat sanamuodoltaan selkeitä, mutta laissa säädetyt perusteet vapauden rajoittamiselle vaativat tarkempaa tarkastelua. Rikoksesta epäillyn vangitsemista arvioitaessa merkittävä on perustuslain 7 § maininta siitä, että muun kuin tuomioistuimen määräämän vapaudenmenetyksen laillisuus voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittavaksi, ja vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla.

Perus- ja ihmisoikeudet eivät ole kuitenkaan rajoittamattomia, absoluuttisia oikeuksia, vaan niihin on tarpeen tullen mahdollista puuttua lain nojalla, painavasta syystä, joka on hyväksytty demokraattisessa länsimaisessa yhteiskunnassa. Pakkokeinojen käyttö, myös tutkintavankeuteen määrääminen, vaatii siis nimenomaista lakiin kirjoitettua toimivaltasäännöstä, koska tällöin puututaan luonnollisen henkilön perus- ja ihmisoikeuksiin. Pakkokeinon käytön edellytyksenä on myös se, että pakkokeinoon voidaan turvautua vain laissa säännellyin edellytyksin ja laissa säädellyssä tarkoituksessa.²³

²³ Fredman ym. 2020, s. 684

III) Rikoksesta epäillyn vangitseminen pakkokeinolaissa

Vangitseminen on niin eurooppaoikeuden puitteissa, kuin Suomen lainsäädännössäkkin tarkoin säännelty pakkokeino, jonka käyttö edellyttää huolellista harkintaa ja laissa määriteltyjen edellytysten täyttymistä. Tavoitteena on turvata rikosprosessin asianmukainen kulku ja samalla varmistaa epäillyn perusoikeuksien kunnioittaminen. Vangitsemisesta päättää aina tuomioistuimien vangitsemisvaatimuksen perusteella.²⁴ Tuomioistuimen on arvioitava, täytyvätkö vangitsemisen edellytykset, ja tehtävä päätös oikeusperiaatteet huomioiden. Pakkokeinolain mukaan vangitsemisasiasta on käsiteltävä viipymättä, ja vangitun oikeusturvan takaamiseksi hänen asiansa on otettava uudelleen käsiteltäväksi määräajoin.

Merkittävä uudistus pakkokeinolainsäädännön vaihtuessaan uusimpaan muotoonsa on ollut tuomioistuinten rooli ja toimivalta pakkokeinopäätöksissä. Suomalaisessa oikeuskäytännössä ei aiemmin tunnettu tuomioistuimen velvollisuutena puuttumista viranomaispäätöksiin, kuten tutkintavankeudesta tai muusta pakkokeinosta päätettäessä.²⁵ Tämän osalta muutos on kuitenkin menossa siihen suuntaan, että tuomioistuimet todella noudattaisivat perus- ja ihmisoikeusmyönteistä tulkintaa, ja niiden valossa tekisivät täysin omaan harkintaansa perustuvia, mahdollisesti poliisin näkemyksestä poikkeavia ratkaisuja pakkokeinoasioissa.²⁶

Fredman on katsonut, että pakkokeinoasioita ei ole käräjäoikeuksien puolesta nähty sellaisessa arvossa, joka niille kuuluisi, eikä harkintavaltaa käytetty tarpeeksi vapaasti, objektiivisesti jokaista asiaa erikseen tarkastellen.²⁷ Tällainen toimintamalli on vaarallinen etenkin epäillyn perus- ja ihmisoikeuksien kannalta. Pysyäkseen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen osoittamassa linjassa, tulisi kansallisten tuomioistuinten kiinnittää huomio jokaisessa pakkokeinoasiassa tapauksen erityispiirteisiin, sekä arvioida pakkokeinon edellytysten olemassaolo samalla tarkkuudella kuin mitä tahansa muuta tuomioistuinasiaa ratkaistessaan.

²⁴ mm. *Kyllönen* 2024, [Vangitsemisasiassa esitettävästä selvityksestä - Suomen Prosessioikeusyhdistys ry](#)

²⁵ *Fredman* 2018, s. 214

²⁶ *Fredman* 2018, s. 215

²⁷ *Fredman* 2018, s. 215

Pakkokeinolain 1:13 mukaan pidätetyn vangitsemisvaatimus on esitettävä tuomioistuimelle viivytyksettä, kuitenkin viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamisesta ennen keskipäivää. Tämän jälkeen tuomioistuimen täytyy käsitellä vaatimus ilman aiheetonta viivettä, viimeistään neljän vuorokauden kuluessa kiinniottamisesta (PKL 1:14). Vangitsemiskäsittelyn lykkääminen on sallittua vain erityisestä syystä, eikä se saa ylittää kolmea päivää. Ainoa poikkeus tästä voidaan tehdä, jos pidätetty sitä itse toivoo (PKL 1:17.1).

EIS:n edellyttämän vangitsemisasioiden kiireellisen käsittelyn varmistamiseksi käräjäoikeuksissa on lauantaisin, ja pyhä- ja juhlapäivinä tuomarien päivystys, sillä määräajat eivät saa pidentyä näidenkään päivien takia.²⁸ Koska vangitseminen on kaikista pakkokeinoista se, jolla voimakkaimmin puututaan epäillyn henkilökohtaiseen vapauteen, vangitsemisesta päättäminen on aiheellisesti aina tuomioistuimen tehtävä. Yleensä toimivalta vangitsemisasiassa määräytyy sen mukaan, millä tuomioistuimella olisi itse syyteasiassakin toimivalta.²⁹

Suomessa pakkokeinolain 2 luvussa määritellään ne tilanteet, joissa rikoksesta epäilty voidaan vangita. Vangitsemisen tarkoituksena on varmistaa rikosprosessin asianmukainen eteneminen ja estää epäiltyä pakenemasta, vaikeuttamasta tutkintaa tai jatkamasta rikollista toimintaa. PKL 2 luvun 11 § mukaan;

Tuomioistuin saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin.

Kun henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, hänet saadaan vangita, vaikka epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, jos vangitsemiseen muuten on 5 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset ja vangitseminen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää. Jos epäilty on vangittu tämän momentin nojalla, on häntä koskeva vangitsemisasia käsiteltävä uudelleen siten kuin 3 luvun 11 §:ssä säädetään. Vangitsemisvaatimuksen tekijän pyynnöstä tuomioistuin voi siirtää vangitsemisasiassa uudelleen käsittelyn syyteasiassa toimivaltaiselle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on heti ilmoitettava päätöksestään tälle tuomioistuimelle.

²⁸ Jokela 2008, kappaleessa 4.2.2.

²⁹ Jokela 2008, kappaleessa 4.2.2.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty, jonka luovuttamista Suomeen tullaan pyytämään, saadaan vangita, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden, luovuttamispyyntöön sisällytettävien rikosten määrän tai laadun taikka muiden vastaavien seikkojen perusteella on syytä epäillä, ettei hän saavu vapaaehtoisesti Suomeen syytetoimenpiteitä varten.

Alle 15-vuotiaana tehdystä rikollisesta teosta epäiltyä ei saa vangita.

Alle 18-vuotiasta epäiltyä ei saa vangita tai määrätä pidettäväksi edelleen vangittuna, elleivät painavat syyt sitä vaadi.

Vangitsemisvaatimuksen voi siis esittää virkamies, joka tuntee asian hyvin, mutta hänellä ei välttämättä tarvitse olla pidättämisoikeutta. Vangitsemisvaatimuksen voi esittää esimerkiksi jutun päätutkija tai tutkinnanjohtaja.³⁰

Pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n mukaan henkilö voidaan siis vangita, jos häntä on syytä epäillä rikoksesta ja jos:

1) rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta;

2) rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän:

a) lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa;

b) vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka

c) jatkaa rikollista toimintaa;

3) hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään tai osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon; tai

4) hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

³⁰ Rantaeskola ym. 2014, s. 57

Pakkokeinojen soveltaminen rikosprosessissa edellyttää aina rikoksen tapahtumista tai vähintään perusteltua epäilyä rikoksesta. Rikoksella viitataan tekoon tai laiminlyöntiin, joka täyttää rikoksen tunnusmerkistön sekä objektiiviset että subjektiiviset edellytykset. Mikäli kyseessä on rikoskonkurrensi eli tilanne, jossa samaa henkilöä epäillään useista rikoksista (RL 7 luku), jokaista tapausta arvioidaan itsenäisesti pakkokeinojen edellytysten osalta. Tavallisesti merkittävimmäksi nousee se rikos, josta säädetty enimmäisrangaistus on ankarin. Vaikka edellä mainitut vangitsemisen yleiset edellytykset täyttyisivät, eli henkilöä on syytä epäillä rikoksesta, vangitseminen ei kuitenkaan ole automaattista.³¹

Yleisten edellytysten lisäksi pakkokeinon hyödyntämiselle on pakkokeinokohtaiset erityiset edellytykset, joita arvioidaan yksittäin jokaisen pakkokeinon osalta.³² Vangitsemisen erityiset edellytykset on lain esitöissä vangitsemisen määritelty tarkoittavan pääsääntöisesti sitä, että vangitseminen on tarpeen karttamisvaaran, sotkemisvaaran tai jatkamisvaaran vuoksi.³³

Mainittujen vangitsemisen edellytysten lisäksi PKL 2 luvun 13 § sisältää kohtuuttoman vangitsemisen kiellon. Henkilöä ei kuitenkaan saa vangita, jos se olisi kohtuutonta asian laadun taikka rikoksesta epäillyn tai tuomitun iän tai muiden henkilökohtaisten olosuhteiden vuoksi. Tällaisessa tilanteessa kyse on kokonaisharkinnasta, jossa otetaan huomioon epäillyn henkilökohtaiset ominaisuudet ja asian erityispiirteet. Sen osalta tyhjentävää säännöstä ei ole edes mahdollista kirjata lakiin, sen tarkemmalla tasolla kuin nykyisessä PKL 2:13 säädetään.

³¹ KKO 2024:20

³² *Fredman ym.* 2020, s. 700-701

³³ HE 14/1985 vp, s. 53–55

IV) Rikoksesta epäillyn oikeudet

4.1 Keskeiset oikeusperiaatteet

Ihmis- ja perusoikeuksista, ja niitä heijastelevista oikeusperiaatteista voidaan havaita yhteiskunnassa kyseisellä hetkellä yleisesti hyväksytyjä arvoja.³⁴ Oikeusperiaatteet ovat keskeisiä koko oikeusjärjestelmän toiminnassa, sillä ne ohjaavat lain tulkintaa, soveltamista ja päätöksentekoa. Oikeusperiaatteet vaikuttavat sekä oikeudenkäynneissä, että viranomaisten tekemissä arvioinneissa ennen tuomioistuinkäsittelyä. Ratkaisutoiminnassa vaikuttavat oikeusperiaatteet ovat johdettavissa EIS:sta ja kansallisesta laista.³⁵ Vangitsemisasioissa ne vaikuttavat esimerkiksi siihen, millä perusteilla henkilö voidaan vangita ja kuinka pakkokeinoja tulee käyttää suhteessa perusoikeuksiin.

Kun tuomioistuin käsittelee vangitsemisvaatimusta, se arvioi päätöksensä oikeusperiaatteiden ja lainsäädännön perusteella. Ratkaisu tehdään pakkokeinolain mukaisesti, mutta perusoikeuksien rajoittaminen edellyttää aina huolellista punnintaa. Myös monia oikeusperiaatteita ilmentävät EIT:n ratkaisut vaikuttavat siihen, miten kansallista lakia sovelletaan. EIT antaa ratkaisuillaan jäsenvaltioille esimerkkiä siitä, miten eurooppaoikeudellisella tasolla ilmeneviä oikeusperiaatteita tulisi käytännön tapauksissa tulkita ja soveltaa. Tutkintavankeuden edellytyksiä arvioitaessa keskeisiä oikeusperiaatteita ovat suhteellisuusperiaate, laillisuusperiaate, vähimmän haitan periaate sekä vangitsemisen viimesijaisuuden periaate, joita tarkastellaan seuraavaksi tarkemmin.

Muun muassa korkein oikeus on nostanut esiin, että itse pakkokeinolaissa asetettujen vangitsemisen edellytysten täytyy vangitsemisesta määrättäessä täytyä, mutta aina sen lisäksi on noudatettava asiaan liittyviä oikeusperiaatteita.³⁶ Oikeusperiaatteiden käytännön toteutumisesta kansallisen lain ja EIS:n tulkinnassa on annettu useita ratkaisuja, joihin syvennytään tarkemmin kappaleessa V.

Sen lisäksi, että kansallisella tasolla on useita tulkintaan vaikuttavia oikeusperiaatteita, on tämän tutkimuksen kannalta keskeistä tunnistaa myös eurooppaoikeudelliset oikeusperiaatteet, joiden valossa Euroopan ihmisoikeussopimusta on tulkittava. Nämä periaatteet ovat ajan kuluessa muodostuneet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä. Koska EIS:n sopimusteksti on monin kohdin hyvin yleisellä ja pintapuolisella tasolla kirjoitettua, tulee oikeusperiaatteille antaa sitäkin suurempi merkitys sopimuksen tulkinnassa.³⁷

³⁴ Ervo 1996, s. 24

³⁵ Huovila 2006, s. 26

³⁶ KKO 2019:99

³⁷ Pellonpää ym. 2018, s. 330

Lähtökohtana EIS:n tulkinnassa on sopimuksen sanamuoto, eli sanamuotoperusteinen tulkinta. Sen lisäksi tärkeä periaate sopimuksen tulkinnassa on kyseisen artiklan päämäärän ja tarkoituksen kunnioittaminen,³⁸ eli teleologinen tulkinta. Tässä tapauksessa arvioidaan sitä, mikä tarkoitus lainsäätäjällä on ollut säädettäessä ihmisoikeussopimuksessa oikeus vapauteen. Kuten kappaleessa 2.2 on tullut esiin, EIS:n mukaisen oikeuden vapauteen tarkoituksena on suojata kansalaisten henkilökohtaista koskemattomuutta, sekä estää mielivaltaiset, lakiin perustumattomat vapaudenriistot. Tämä lähtökohta ohjaa siis aina EIS:n tulkintaa, niin tutkintavankeutta arvioitaessa kuin kaikessa muussakin laintulkinnassa.

Kun pakkokeinoilla puututaan perus- ja ihmisoikeuksiin, täytyy oikeudellisessa arvioinnissa huomioida perusoikeuksien yleiset rajoitusperiaatteet. Lähtökohtaisesti ne sisältyvät lakiin, mutta myös poikkeuksia löytyy. On usein selvää, että rikoksen selvittämiseksi on perusteltua rajoittaa oikeuksia. Kun oikeuksiin puututaan, on kuitenkin jatkuvasti lakia sovellettaessa, kaikissa rikosprosessin vaiheissa huomioitava muun muassa oikeuksiin puuttumisen suhteellisuus ja kohtuullisuus.³⁹

Perus- ja ihmisoikeuksien yleiset rajoitusperiaatteet ovat luonteeltaan oikeusturvaperiaatteita, jotka ohjaavat oikeuksien merkitystä esitutkinnan aikana. Vaikka jonkin pakkokeinon hyödyntäminen voisi pakkokeinolain mukaan vaikuttaa lainmukaiselta, ei asia kuitenkaan välttämättä periaatteita noudattaen ole niin.⁴⁰ Periaatteiden merkitys ihmisoikeuksien käytännön toteuttamisessa on huomattava, ja se onkin havaittavissa esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä. Usein ratkaisun perusteessa on saatettu viitata nimenomaan tapaukseen soveltuvaan oikeusperiaatteeseen.

³⁸ Pellonpää ym. 2018, s. 331

³⁹ Frände ym. 2017, s. 872

⁴⁰ Frände ym. 2017, s. 873

4.1.1 Suhteellisuusperiaate

Kansallisen pakkokeinolain 1 luvun 2 § sisältää suhteellisuusperiaatteen, joka omalta osaltaan rajaa kaikkien pakkokeinojen, myös tutkintavankeuden käytön mahdollisuuksia. Pakkokeinolain 1:2 mukaan:

Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Laki siis edellyttää, että pakkokeinoa saa käyttää vain, jos sillä saavutettava hyöty on selvästi suurempi kuin siitä aiheutuvat haitat ja oikeudenmenetykset. Käytännössä tämä tarkoittaa eri näkökulmien punnitsemista ennen pakkokeinon käyttöä, erityisesti sen osalta, kuinka vakavasta rikoksesta on kyse, ja millaisia oikeudenloukkauksia pakkokeino voisi aiheuttaa. Mitä lievempi rikos, sitä vahvemmat perusteet tarvitaan pakkokeinon käyttämiselle. Laissa suhteellisuusperiaate konkretisoituu muun muassa siten, että laissa on nimetty tietyt rikokset, joihin liittyvissä rikosepäilyissä jokin pakkokeino on sallittu.⁴¹

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään johdattanut suhteellisuusperiaatteen Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen) ja 6 artiklan (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) tulkintoista. Vaikka EIS ei nimenomaisesti mainitse suhteellisuusperiaatetta, EIT on korostanut sen merkitystä erityisesti vapaudenriiston yhteydessä. EIT on ratkaisukäytännössään todennut, että vapaudenriisto on niin vakava toimenpide, että se on oikeutettu vain, jos lievempiä toimenpiteitä on harkittu ja todettu ne riittämättömiksi.⁴² Näin ollen EIT:n oikeuskäytäntö osoittaa, että suhteellisuusperiaate on olennainen osa EIS:n 5 ja 6 artiklojen tulkintaa, vaikka sitä ei ole erikseen mainittu sopimustekstissä.

Suhteellisuusperiaate konkretisoituu esimerkiksi siinä, miten vangitseminen on puolustettavampaa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikosepäilyissä, kuin omaisuusrikoksissa. Periaate estää vangitsemisen käyttöä tapauksissa, joissa vangitsemisesta aiheutuisi suurempi haitta kuin pakkokeinolla saavutettava hyöty.⁴³ Tämä myös heijastaa yhteiskunnassa vallitsevia arvoja ja oikeushyvien keskinäisiä suhteita.

⁴¹ Rantaeskola ym. 2014, s. 31

⁴² KKO 2024:20

⁴³ Järmälä 2020, s. 29

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 52 artiklassa säädetään myös suhteellisuusperiaatteeseen liittyen oikeuksien ja periaatteiden ulottuvuudesta ja rajoittamisesta:

"Mahdolliset rajoitukset perusoikeuskirjassa tunnustettujen oikeuksien käyttämiselle on säädettävä lailla, ja niiden on kunnioitettava niiden olennaista sisältöä. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rajoituksia voidaan asettaa vain, jos ne ovat tarpeellisia ja todella vastaavat unionin tunnustamia yleisen edun mukaisia tavoitteita."

Tämä säännös koskee myös henkilökohtaista vapautta ja tutkintavankeuden oikeasuhteisuutta. Lisäksi EIT on todennut, että vapaudenriiston laillisuus ei perustu pelkästään kansallisen lain noudattamiseen, vaan myös siihen, että kansallinen laki täyttää EIS:n vaatimukset ja ilmentää yleisiä periaatteita, kuten laillisuusperiaatetta. Tämä korostaa suhteellisuusperiaatteen merkitystä vapaudenriiston oikeellisuuden arvioinnissa.⁴⁴

Suhteellisuusperiaate suojelee rikokselta epäiltyä turhilta oikeudenmenetyksiltä ja ylimääräiseltä vaivalta⁴⁵ esitutinnan aikana. Lisäksi periaatteesta on apua viranomaisten resurssien tarkoituksenmukaiseen kohdentamiseen,⁴⁶ mitä ei kuitenkaan tämän tutkielman puitteissa ole tarpeen sen tarkemmin käsitellä. Tämä kuitenkin toimii osaltaan esimerkkinä esitutkintaa ja yleisesti rikosprosessia koskevien periaatteiden monipuolisesta merkityksestä prosessille ja sen osapuolille.

Tutkintavankeuden oikeasuhtaisuutta arvioitaessa tulevat jokaisessa tapauksessa huomioitavaksi kyseisen epäillyn henkilökohtaiset ominaisuudet, erityisesti ikä ja terveydentila. Erilaiset sairaudet, vammat, raskaus, velvollisuus lapsen huollosta, tai erityisen alhainen tai korkea ikä tulee ottaa huomioon, kun arvioidaan pakkokeinon suhteellisuutta.⁴⁷ Osaltaan tämä kohtuuttoman vangitsemisen kielto myös toteuttaa pakkokeinolaissa suhteellisuusperiaatetta.

⁴⁴ HE 237/2018 vp, kappale 2.3.1

⁴⁵ *Frände* ym. 2017, s. 874

⁴⁶ *Frände* ym. 2017, s. 874

⁴⁷ *Frände* ym. 2017, s. 875

4.1.2 Laillisuusperiaate

Suomen valtiojärjestyksen peruseriaatteet on säädetty perustuslaissa. Suomen valtiojärjestys perustuu kansanvaltaan ja oikeusvaltioperiaatteeseen. Perustuslain 2.3 §:ssä todetaan:

Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia.

Perustuslain 2.3 §:n vaatimus julkisen vallan käytön lainmukaisuudesta sekä 119.2 §:n säännökset valtionhallinnon toimielinten lainsäädännöllisistä järjestelyistä takaavat sen, että viranomaisille annettujen valtuuksien täytyy löytyä Suomen laista. Tämä koskee erityisesti sellaisia viranomaisvaltuuksia, jotka vaikuttavat yksityisten oikeussubjektien oikeuksiin. 2.3 §:n asettama edellytys lainmukaisuudesta viranomaistoiminnassa koskee itse lain sisällön lisäksi myös kaikkia alemman tason asetuksia ja muita velvoittavia oikeuslähteitä.

Perustuslain 118.1 § mukaan virkamies on vastuussa lain noudattamisesta virkatoimissaan. Tästä poikkeaminen on yleensä virkavelvollisuuden vastaista. Mikäli virkatoimissa ei ole toimittu lainmukaisesti, saattaa tästä seurata jopa rikosoikeudellinen rangaistus virkamiehelle, tai vähintään muita, lievempiä toimenpiteitä. Rikoslaki säätelee tällaisessa tilanteessa mahdollisesti kyseessä olevia virkarikoksia 40 luvun 9 ja 10 §:ssä.⁴⁸

Pakkokeinoihin turvautumisen, kuten muidenkin viranomaistoimien, on saatava perustansa ajantasaisesta laista, ja oltava niin täsmällisiä ja tarkasti rajattuja kuin mahdollista. Tarkoituksena ei kuitenkaan ole se, että lakia täytyisi aina tulkita ahtaasti, mikä vaikeuttaisi viranomaisen toimivaltaa huomattavasti. Sen sijaan epäselvissä tilanteissa tulee kuitenkin noudattaa perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa.⁴⁹ Ajankohtainen esimerkki laillisuusperiaatteesta on tilanne, jossa hallitus haluaa rajoittaa kansalaisten liikkumisvapautta esimerkiksi pandemian aikana. Vapauden rajoituksen on tällöin perustuttava kirjoitettuun lakiin, ei pelkästään poliittisiin päätöksiin.

Henkilökohtaiseen vapauteen puuttumisen edellytykseksi EIS 5 artikla asettaa sen, että vapaudenriiston on tapahduttava lain nojalla ja lain määräämässä järjestyksessä. Jo tähän sanamuodon valintaan itsessään sisältyy myös kansallisessa perustuslaissa säädetty laillisuusperiaate. EIT on sanoittanut laillisuusperiaatetta toteamalla, että jäsenvaltioiden tulee vapaudenriiston tapauksissa noudattaa valtion omaa aineellista ja prosessuaalista sääntelyä.⁵⁰

⁴⁸ Fredman ym. 2020, s. 41-42

⁴⁹ Jokela 2008, kappaleessa 4.2.1.

⁵⁰ Wassink v. Alankomaat 27.9.1990, kohta 24

4.1.3 Vangitsemisen viimesijaisuuden periaate

Tutkintavankeuden viimesijaisuus (subsidiariteetti) tarkoittaa sitä, että tutkintavankeutta voidaan käyttää vain silloin, kun muut lievemmat toimenpiteet eivät ole riittäviä tai mahdollisia. Tämä viimesijaisuuden periaate myös omalta osaltaan antaa suojaa mielivaltaisista vapaudenriistoja vastaan.⁵¹ Tämä periaate on keskeinen rikosoikeudellisessa oikeusjärjestelmässä ja siihen liittyy useita sääntöjä, jotta rikoksesta epäilty ei joutuisi tarpeettoman vapaudenriiston kohteeksi.

Pakkokeinolain 1:2 mukaan:

Pakkokeinoja saadaan käyttää vain, jos pakkokeinon käyttöä voidaan pitää puolustettavana ottaen huomioon tutkittavana olevan rikoksen törkeys, rikoksen selvittämisen tärkeys sekä rikoksesta epäillylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuva oikeuksien loukkaaminen ja muut asiaan vaikuttavat seikat.

Viimesijaisuuden periaate on johdettavissa tämän lainkohdan sisältämästä pakkokeinon puolustettavuuden vaatimuksesta. Rikoksesta epäilty voidaan vangita vasta, kun vangitseminen on puolustettavaa kaikki tapauksen olosuhteet huomioiden. Ennen vangitsemiseen päättymistä tulee siis mahdollisuuksien mukaan hyödyntää jotain lievempää pakkokeinoa, jonka käyttö on puolustettavaa tapauksessa. Myös syyttömyysolettaman näkökulmasta vangitsemisen pitäisi olla viimesijainen keino esitutkinnan ja oikeudenkäynnin turvaamiseksi.⁵²

KKO on todennut vähimmän haitan periaatteen edellyttävän, että saman tarkoituksen saavuttamiseksi riittävästä pakkokeinoista on valittava se toimenpide, joka puuttuu vähiten yksilön oikeuksiin. Esimerkiksi tutkinta-aresti on lievempi pakkokeino kuin vangittuna pitäminen. Sitä on siten pidettävä vankeuteen nähden ensisijaisena vaihtoehtona silloin, kun sen soveltamiselle säädetyt edellytykset täyttyvät.⁵³ Muun muassa tästä maininnasta on havaittavissa KKO:n kanta vangitsemisen viimesijaisuudesta.

EIS:n 5 artikla edellyttää, että vapaudenriisto voi perustua vain lain mukaan säädettyihin syihin. Artiklan 3 kohdan mukaan vapaudenriisto ei saa olla liian pitkäkestoista ja sen on oltava kohtuullista ja välttämätöntä. Tässä yhteydessä viimesijaisuusperiaate korostuu välttämättömyyden vaatimuksessa. EIT on muun muassa todennut, että tutkintavankeus on ainoastaan viimeinen keino.⁵⁴ Sitä ei siis saada käyttää, ellei sen käyttö ole välttämätöntä.

⁵¹ Hirvelä ja Heikkilä 2017, s. 254

⁵² Järmälä 2020, s. 25

⁵³ KKO 2020:79

⁵⁴ Nart v. Turkki 6.5.2008, kohta 31

4.1.4 Vähimmän haitan periaate

Pakkokeinolain 3 §:ssä säädetty vähimmän haitan periaate on myös keskeinen periaate pakkokeinojen käytön, tässä tutkintavankeuden, oikeutusta arvioitaessa. PKL 3 § mukaan:

Pakkokeinon käytöllä ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä käytön tarkoituksen saavuttamiseksi.

Pakkokeinon käytöllä ei saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Periaate sisältyy myös muun muassa esitutkintalain 4 luvun 5 §:ään. Kun kyseessä on niin merkittävä pakkokeino kuin henkilön vangitseminen, ovat pakkokeinolain tarkoittama tarpeeton vahinko ja haitta pakkokeinoja käytettäessä sen mukaisesti merkittäviä. Henkilökohtaisen vapauden rajoitus tutkintavankeuden muodossa voi olla pakkokeinon kohteena olevalle henkilölle yllätys, ja kiinniotto ja sitä seuraava vangitseminen vaikuttavat todella huomattavilla tavoilla henkilön elämään ja oikeuksiin. Epäillyllä saattaa esimerkiksi olla pieniä lapsia tai eläimiä vastuullaan, tai vaikkapa sellainen työ tai muu meno, josta äkillisellä pois jäämisellä on merkittävät taloudelliset, tai muutoin huomattavat negatiiviset seuraukset epäillylle.⁵⁵

Erityisesti näin ankaraan pakkokeinoon turvauduttaessa on asiaa hoitavan viranomaisen erityisen tärkeää tuntea ja noudattaa vähimmän haitan periaatetta, ja tulkita lakia perus- ja ihmisoikeusmyönteisesti. Vangitsemisen sijasta tulee aina valita lievempi pakkokeino, josta aiheutuu epäillylle mahdollisimman vähän haittaa.⁵⁶ Kun poliisiviranomaisen intressissä on rikoksen selvittäminen, saattavat epäillyn ihmisoikeudet joskus joutua liian vähälle huomiolle suhteessa rikoksen selvittämisen painoarvoon.

Vähimmän haitan periaate ilmenee myös oikeuskäytännöstä. Korkein oikeus on tapauksessaan arvioinut, että vangittuna pitämisen sijasta epäillylle olisi pitänyt määrätä lievempi pakkokeino, tutkinta-aresti.⁵⁷ Esimerkiksi tämä tapaus ilmentää vähimmän haitan periaatetta kansallisessa oikeuskäytännössä.

Kun tarkastellaan etenkin suhteellisuusperiaatetta, viimesijaisuuden periaatetta ja vähimmän haitan periaatetta, huomataan myös niiden osittainen päällekkäisyys. Periaatteilla on suojeluobjektina sama oikeushyvä, epäillyn oikeusturvan takaaminen ja tarpeettomien vapaudenriistojen estäminen.

⁵⁵ Kyllönen 2024, [Vangitsemisasiassa esitettävästä selvityksestä - Suomen Prosessioikeusyhdistys ry](#)

⁵⁶ KKO 2020:79

⁵⁷ KKO 2020:79

4.2 Epäillyn oikeusturva

4.2.1 Eurooppalaiset oikeusturvan takeet

Euroopan ihmisoikeussopimus ja Euroopan unionin oikeus asettavat keskeiset periaatteet ja vaatimukset, joiden tarkoituksena on taata oikeudenmukainen kohtelu tutkintavankeuden aikana. Näiden normien tavoitteena on estää mielivaltaiset vapaudenriistot ja varmistaa, että jokainen saa oikeudenmukaista ja puolueetonta kohtelua rikosprosessin aikana.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artikla turvaa yksilön vapauden ja asettaa tiukat vaatimukset tutkintavankeuden laillisuudelle. Ketään ei saa pitää vangittuna ilman laillista perustetta, ja jokaiselle vangitulle on ilmoitettava viipymättä vangitsemisen syyt. Lisäksi vangitulla on oikeus saattaa pidätyksensä laillisuus riippumattoman tuomioistuimen tutkittavaksi. Sopimuksen 6 artikla puolestaan turvaa oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, mikä kattaa muun muassa oikeuden asianajajaan, riittävän ajan puolustuksen valmisteluun sekä oikeuden tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin valvoo näiden oikeuksien toteutumista ja voi määrätä valtion maksamaan hyvityksiä vangitulle, mikäli rikkomuksia havaitaan.

Euroopan unionin perusoikeuskirja täydentää EIS:n tarjoamaa suojaa vahvistaen perusoikeuksia, kuten oikeuden vapauteen ja turvallisuuteen sekä oikeuden tehokkaaseen oikeussuojakeinoon ja puolustukseen. Perusoikeuskirjan 6 artikla vahvistaa henkilökohtaisen vapauden suojan, kun taas 47 ja 48 artiklat takaavat oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, tehokkaisiin oikeussuojakeinoihin ja syyttömyysolettaman. EU-oikeudessa nämä oikeudet on myös konkretisoitu useiden direktiivien kautta, jotka velvoittavat jäsenvaltioita turvaamaan epäiltyjen oikeudet rikosoikeudellisissa menettelyissä. Direktiivi 2012/13/EU velvoittaa viranomaiset antamaan epäillyille selkeää ja kirjallista tietoa heidän oikeuksistaan ja syytteistään. Direktiivi 2013/48/EU puolestaan takaa epäillyille oikeuden asianajajaan rikosoikeudenkäynnin kaikissa vaiheissa, ja direktiivi 2016/343/EU vahvistaa syyttömyysolettaman sekä oikeuden olla itseään vastaan todistamatta.

Epäillyn oikeusturva tutkintavankeuden aikana taataan siis useilla oikeudellisilla mekanismeilla, jotka perustuvat niin kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin kuin EU:n säädöksiin. Oikeus tulla informoiduksi pidätyksen syistä, oikeus oikeudelliseen apuun, oikeus saattaa vangitsemispäätös tuomioistuimen arvioitavaksi ja syyttömyysolettama ovat keskeisiä elementtejä, jotka varmistavat oikeudenmukaisen kohtelun. Valvovien elinten EIT:n ja EU-tuomioistuimen päätökset ohjaavat jäsenvaltioiden oikeuskäytäntöjä ja velvoittavat niitä kunnioittamaan epäiltyjen oikeuksia rikosoikeudellisissa menettelyissä.

4.2.2 Vangitsemisasian uudelleen käsittely ja vangitsemiskantelu

Suomen oikeusjärjestelmässä vangitsemisasiassa annetusta ratkaisusta ei voi valittaa samoin kuin tavallisesta kärjäoikeuden tuomiosta. Sen sijaan vangitun oikeussuojakeinoina toimivat vangitsemisasian uudelleen käsittely ja vangitsemiskantelu. Jos vangitsemisasiassa ilmenee uusia seikkoja, joiden takia vangitsemisen edellytyksiä on tarvetta arvioida uudelleen, on pyydettävä asian uudelleen käsittelyä. Jos taas vangittu katsoo alkuperäisen vangitsemispäätöksen olevan lainvastainen, on oikeussuojakeinona vangitsemiskantelu.⁵⁸

Vangitsemiskantelu tehdään kärjäoikeuden vangitsemispäätöksestä hovioikeuteen, ja vastaavasti hovioikeuden päätöksestä korkeimpaan oikeuteen. Kantelun sisältönä tulee olla vangitsemispäätöksen riitauttaminen sillä perusteella, että alempi oikeusaste on päätöstä tehdessään tehnyt joko oikeudelliseen arviointiin, tai asian tosiseikkojen arviointiin liittyneen virheen. Tämä virhe on yksilöitävä kantelussa. Kantelu käsitellään ylemmässä oikeusasteessa kiireellisenä, eikä sen toimittaminen ole sidottu tyytymättömyyden ilmoitukseen tai määräaikaan, kuten tavallinen valitus hovioikeuteen pääasiassa.⁵⁹

Vangitsemisen uudelleen käsittelyä voidaan puolestaan kevyempänä oikeussuojakeinona käyttää vangitsemisen edellytysten muuttuessa ajan myötä. Pakkokeinolain mukaan vangitsemisasiassa tulee vangitun pyynnöstä ottaa käsiteltäväksi aina kahden viikon kuluttua edellisestä vangitsemiskäsittelystä. Tällöin tuomioistuin on velvollinen uudelleen arvioimaan vangitsemisen edellytysten täyttymistä.⁶⁰

Uudessa vangitsemiskäsittelyssä puolustajan on yksilöitävä ne olosuhteet, joiden puolesta vangitsemisen edellytykset ovat päättyneet.⁶¹ Näitä voivat olla esimerkiksi tutkinnan eteneminen, kanssaepäiltyjen kuulustelujen päätyminen, tai vaikkapa asian kannalta merkittävien, todisteena toimivien esineiden löytyminen. Tällaisia seikkoja oivat olla myös esimerkiksi vangitun yhteistyö asian selvittämiseksi, näytön heikentyminen tai uusi oikeudellinen arviointi, jota ei aiemmin ole vangitsemiskäsittelyssä huomioitu.

⁵⁸ Fredman 2013, s. 474-475

⁵⁹ Fredman 2013, s. 475

⁶⁰ Fredman 2013, s. 475-477

⁶¹ Fredman 2013, s. 476

V) Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellytykset tutkintavankeudelle

EIS määrittelee sekä ehdottomia oikeuksia, joista ei voida poiketa, että oikeuksia, joihin voidaan määrätyissä tilanteissa puuttua. Määrätyissä tapauksissa valtio voi puuttua näihin oikeuksiin ennalta asetettujen edellytysten täytyessä, jos se on perusteltua muiden oikeutettujen etujen turvaamiseksi. Artikloissa määritellään sekä itse oikeus tai vapaus, että ne perusteet, joilla rajoituksia voidaan asettaa. EIS asettaa ihmisoikeuksien suojalle vähimmäistason artiklassa 53, mutta jäsenvaltiot voivat halutessaan säätää kansallisessa laissaan, tai esimerkiksi muulla kansainvälisellä sääntelyllä tätä paremman suojan perus- ja ihmisoikeuksille.⁶²

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännöstä voidaan tehdä havaintoja siitä, millaisia ihmisoikeusongelmia on havaittu käytännössä, ja millaisten kansallisten ratkaisujen johdosta EIT on nähnyt tarpeelliseksi antaa asiassa kansallisesta ratkaisulinjasta poikkeavan ratkaisun. EIT:n ratkaisujen pohjalla olevista kansallisten tuomioistuinten ratkaisuista voidaan myös saada viitettä siitä, miten eri jäsenvaltioiden käytännöt eroavat toisistaan.

Suomessa korkein oikeus on antanut tutkintavankeuden edellytyksiin liittyen useita ratkaisuja, joista parhaiten tutkimuskysymystä käsittelevät ovat valikoituneet vertailuaineistoksi tähän tutkimukseen. Näiden ratkaisujen pohjalta saadaan viitettä siitä, miten kansallisessa oikeuskäytännössä on vangitsemisen edellytyksiä arvioitu, ja kuinka yhtenäistä tai eriävää ihmisoikeustulkinta on ollut suhteessa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antamiin ratkaisuihin.

Kuluneen vuosikymmenen aikana pakkokeinoja on kansallisella tasolla käsitelty kymmenissä korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuissa. Suurin osa näistä pakkokeinoasioista koskevista ennakkoratkaisuista painottuu kuitenkin, syystä tai toisesta, vuosille 2020-2024,⁶³ ja viimeisin tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoinen ratkaisu on annettu tämän vuoden 2025 alussa. Mielenkiintoista on se, miksi korkein oikeus on juuri viimeisen muutaman vuoden aikana ottanut tavanomaista enemmän pakkokeinoasioita ratkaistavakseen. Onko valituslupahakemuksia tullut enemmän, ovatko sekä avustajat että tuomarit heränneet kansallisen pakkokeinolain tulkintaan liittyviin ongelmiin? Näistä kysymyksistä voisi tehdä täysin oman tutkimuksensa. Kansallisen pakkokeinolain tulkintaongelmat ovat kuitenkin tässäkin tutkimuksessa keskeisessä roolissa, kuten tässä kappaleessa käsiteltävästä oikeuskäytännöstä voidaan huomata.

⁶² Hirvelä ja Heikkilä 2017, s. 5-6

⁶³ Kempainen 2025

5.1 Olennaiset ja riittävät perusteet

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään katsonut, että vapaudenriiston perusteiden tulee olla tyhjentävästi määriteltyjä, ja niiden tulkinnan on oltava tiukkaa. Keskeistä on varmistaa sekä menettelyllinen että aineellinen lainmukaisuus, noudattaen tarkasti laillisuusperiaatetta.⁶⁴ EIT:n ratkaisukäytännössä on todettu, että kansallisten tuomioistuinten on esitettävä vangitsemista koskevissa ratkaisuissaan merkitykselliset ja riittävät perusteet vangitsemiselle sekä punnittava huolellisesti vapauttamisen puolesta ja sitä vastaan puhuvien seikkojen merkitystä käsittelemässään asiassa.⁶⁵

EIT on myös tarkentanut oikeuskäytäntöään useissa ratkaisussa, ja yhdenmukaistanut ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kappaleen tulkintaa edellytyksistä vapaudenriistolle. Vertailevassa selvityksessään ihmisoikeustuomioistuin on havainnut, että useimmissa tarkastelluissa Euroopan neuvoston 31 jäsenvaltiossa vangitsemiselle on esitettävä *olennaiset* ja *riittävät* perusteet jo ensimmäisessä oikeuskäsittelyssä, jossa vangitsemisesta annetaan tuomioistuimen toimesta ratkaisu. Tämän pohjalta tuomioistuin on katsonut, että pelkkä rikosepäily ei riitä vangitsemisen perusteeksi, vaan jo ensimmäisessä vangitsemiskäsittelyssä on esitettävä oikeudellisesti kestävä ja riittävät perusteet vapaudenriiston oikeutukselle.⁶⁶

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan vangitsemisen tulee siis perustua olennaisiin ja riittäviin syihin, jotka määräytyvät kunkin jäsenvaltion kansallisen lainsäädännön perusteella. Tällaisia perusteita voivat olla esimerkiksi pakenemisen riski, vaara todistajien painostamisesta tai tutkinnan häiritsemisestä, rikollisen toiminnan jatkamisen uhka, vangitun itsensä suojeleminen, taikka yleisen järjestyksen vaarantuminen.⁶⁷ Perustelujen on oltava yksilöityjä ja tapauskohtaisia, eivätkä ne saa jäädä yleiselle tai abstraktille tasolle. Ollakseen tarpeeksi konkreettisia, perustelujen on liityttävä suoraan kyseessä olevan tapauksen erityisiin olosuhteisiin ja oltava johdonmukaisia.⁶⁸

Korkeimman oikeus on käsitellyt vangitsemispäätösten perusteluvollisuutta ja sitä, kuinka yksityiskohtaisia tuomioistuinten päätösten tulee olla. KKO on arvioinut, miten vangitsemisen edellytykset täytyy perustella, jotta päätöksen lainmukaisuus voidaan arvioida asianmukaisesti.⁶⁹

⁶⁴ Buzadji v. Moldova 5.7.2016, kohta 84

⁶⁵ esim. Gál v. Unkari 11.3.2014, kohta 40

⁶⁶ KKO 2024:20

⁶⁷ Buzadji v. Moldova 5.7.2016, kohta 88

⁶⁸ KKO 2024:20

⁶⁹ KKO 2019:99

Asiaa käsittelevän KKO:n ratkaisun taustalla olivat käräjäoikeuden antamat päätökset, joissa se päätti pitää A:n edelleen vangittuna epäiltynä törkeästä huumausainerikoksesta. Käräjäoikeus määräsi, että törkeästä huumausainerikoksesta ja huumausainerikoksesta epäilty A pysyy vangittuna esitutinnan valmistumisen ja syytteen nostamisen jälkeenkin. Oikeuden mukaan oli perusteltua epäillä, että A saattaisi vaikeuttaa rikoksen selvittämistä vaikuttamalla rikoskumppaniinsa. Käräjäoikeus totesi lyhyesti, että vangitsemisen edellytykset olivat yhä olemassa, perustelunaan asian selvittämisen vaikeuttamisen vaara.⁷⁰

Tuomioistuin ei kuitenkaan yksilöinyt niitä konkreettisia syitä, joiden vuoksi epäiltyä pidettiin vaarana asian selvittämislle. Tuomioistuin katsoi jokaisessa vangitsemisasian uudelleenkäsittelyssä, että vaikeuttamisvaara ja tutkinnan sotkemisvaara on tutkinnanjohtajan esittämien syiden vuoksi olemassa, eikä vangitseminen ollut kohtuutonta minkään asiaan liittyvien seikkojen vuoksi. Myös syytteen noston jälkeen perusteet pysyivät samoina. Nämä puutteelliset perustelut nousivat keskeiseksi ongelmaksi, kun asian käsittelyä jatkettiin.⁷¹

A kanteli asiasta hovioikeuteen ja vaati vapauttamistaan, perustuen siihen, että vangitseminen oli suhteellisuusperiaatteen vastaista. Esitutkinta oli valmis ja A oli tunnustanut keskeiseltä osalta vangitsemisen perusteena olleen rikoksen. A vetosi myös siihen, että vangitsemisen jatkaminen oli EIT:n oikeuskäytännön vastaista. Hovioikeus hylkäsi valituksen samoilla perusteilla kuin käräjäoikeus. Hovioikeus totesi, että vangittuna pitäminen ei ollut kohtuutonta.⁷²

A sai asiassa valitusluvan korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus arvioi sekä käräjäoikeuden että hovioikeuden päätökset ja totesi niiden perustelujen olevan riittämättömiä. Korkein oikeus korosti, että vangitsemista koskevan päätöksen tulee olla riittävän yksityiskohtainen, jotta sen lainmukaisuus voidaan asianmukaisesti arvioida. Pelkkä toteamus siitä, että vangitsemisen edellytykset täyttyvät, ei riitä, vaan tuomioistuimen on esitettävä konkreettiset syyt, joiden perusteella epäilty voisi vaikeuttaa rikosasian selvittämistä. Korkein oikeus kumosi hovioikeuden päätöksen ja totesi, että asianmukaiset perustelut ovat välttämättömiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseksi.⁷³

⁷⁰ KKO 2019:99

⁷¹ KKO 2019:99

⁷² KKO 2019:99

⁷³ KKO 2019:99

Tapauksessa nousivat esiin keskeiset oikeusperiaatteet, kuten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaate ja laillisuusperiaate, jotka edellyttävät, että tuomioistuinten ratkaisut perustellaan ymmärrettävästi ja selkeästi, ja niiden perustaminen lakiin, jotta niiden lainmukaisuutta voidaan arvioida. Lisäksi pakkokeinolain 2 luvun 11 § sääntelee vangitsemisen edellytyksiä ja asettaa tuomioistuimille velvollisuuden arvioida perusteet huolellisesti. Keskeistä oli myös suhteellisuusperiaate, jonka noudattaminen tuli korkeimman oikeuden arvioitavaksi A:n väitettyä vangitsemisensä olleen kohtuutonta ja epäsuhteessa siitä aiheutuviin oikeudenmenetyksiin, asian kaikki tosiseikat huomioon ottaen.⁷⁴

Ratkaisu selkeytti oikeuskäytäntöä vangitsemispäätösten perustelemisesta ja paransi oikeusvarmuutta ja yhdenmukaisuutta EIT:n tulkintojen kanssa. KKO asetti, samoin kuin EIT, selkeät vaatimukset päätösten perustelemiselle. KKO ja EIT ovat siis tähän mennessä olleet yksimielisiä siitä, että vangitsemispäätökset eivät voi perustua yleisluontoisiin toteamuksiin, vaan konkreettisiin ja yksilöityihin seikkoihin. Tämä linjaus lisää tuomioistuinten päätösten läpinäkyvyyttä ja oikeudellista kestävyyttä.

Linjaus voisi vaikuttaa myös lainsäädäntöön, mikäli perusteluvollisuuden täsmentämistä haluttaisiin edelleen vahvistaa esimerkiksi pakkokeinolain muutosten kautta. Perusteluille asetettu olennaisuuden ja riittävyyden vaatimus voitaisiin sisällyttää pakkokeinolakiin. Tämä konkretisoisi sitä, minkä taseisia perusteluita vangitsemisvaatimukselta edellytetään, ja yhtenäistäisi kansallista lakia EIT:n linjan kanssa. Osaltaan kuitenkin KKO:n ratkaisukäytännöllä⁷⁵ jo tuotu perustelujen olennaisuuden ja riittävyyden vaatimus osaksi kansallisia vangitsemisen vaatimuksia.

⁷⁴ KKO 2019:99

⁷⁵ KKO 2019:99

5.2 Kansallisen lain noudattaminen

EIS 5 artiklan mukaan jokaisella on oikeus vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen.

Keneltäkään ei saa riistää hänen vapauttaan, paitsi seuraavissa tapauksissa ja lain määrittämässä järjestyksessä:

a. henkilö vangitaan lain nojalla sen jälkeen, kun hänet on tuomittu toimivaltaisessa tuomioistuimessa;

b. henkilö pidätetään tai vangitaan lain nojalla, koska hän ei ole noudattanut tuomioistuimen laillista määräystä, tai jonkin lakimääräisen velvoitteen täyttämisen turvaamiseksi;

c. henkilö pidätetään tai hänen vapautensa riistetään lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi, milloin on perusteltua syytä epäillä hänen syyllistyneen rikokseen tai jos katsotaan välttämättömäksi estää häntä tekemästä rikosta tai pakenemasta teon jälkeen;

d. alaikäiseltä riistetään vapaus lain nojalla hänen kasvatuksensa valvomiseksi tai hänet pidätetään lain nojalla hänen saattamisekseen toimivaltaisen oikeusviranomaisen tutkittavaksi;

e. henkilöltä riistetään vapaus lain nojalla tartuntataudin leviämisen estämiseksi tai hänen heikon mielenterveytensä, alkoholisminsa, huumeidenkäyttönsä tai irtolaisuutensa vuoksi; f. henkilö pidätetään tai häneltä riistetään vapaus lain nojalla, jotta estettäisiin hänen laiton maahantulonsa, tai jos on ryhdytty toimiin hänen karkottamisekseen tai luovuttamisekseen.

5 artiklan mukaan jokaisella, jolta on riistetty hänen vapautensa pidättämällä tai muuten, on oikeus vaatia tuomioistuimessa, että hänen vapaudenriistonsa laillisuus tutkitaan viipymättä ja että hänet vapautetaan, mikäli toimenpide ei ole laillinen.

Vapaudenriiston edellytyksenä on siis laillisuusperiaate, eli *lain määräämä järjestys*, sekä vapaudenriiston tapahtuminen *lain nojalla*. EIS:sta voidaan näin selkeästi johtaa tutkintavankeuden edellytykseksi kansallisen lain mukaisuus. EIT on myös ratkaisukäytännössään tuonut esiin, että jäsenvaltioiden tulee vapaudenriiston tapauksissa noudattaa valtion omaa aineellista ja prosessuaalista lainsäädäntöä.⁷⁶ Pääasiallinen vastuu kansallisen lain tulkinnasta ja soveltamisesta kuuluu kansallisille viranomaisille, erityisesti tuomioistuimille. EIT:lla on kuitenkin valtuudet arvioida, onko toimittu vastoin kansallista lainsäädäntöä.

⁷⁶ Wassink v. Alankomaat 27.9.1990, kohta 24

5.3 Objektiivisesti uskottava rikosepäily

EIT on katsonut, että EIS 5 artiklan 1c kohdassa mainittu edellytys epäilyn uskottavuudesta (*reasonable suspicion*) merkitsee olennaista suojaa mielivaltaisista vangitsemisista vastaan. Rikosepäily nähdään uskottavana ainoastaan, kun käsillä ovat sellaiset tosiseikat, joiden valossa objektiivinen tarkkailija pitäisi vangittavaa henkilöä rikoksen todennäköisenä tekijänä. Uskottavuuden arviointi perustuu silti aina kyseessä olevan jutun ominaispiirteisiin ja tosiseikkoihin. EIS 5 artikla ei kuitenkaan EIT:n tulkinnan mukaan aseta sellaista edellytystä, että viranomaisella täytyisi olla jo pidätyksen hetkellä tarpeeksi näyttöä syytekynnyksen ylittymiseksi.⁷⁷

Korkein oikeus on ratkaisukäytännössään korostanut pakkokeinoasiaa käsittelevän tuomioistuimen velvollisuutta selvittää ne tosiasiat, joihin rikosepäilyn väitetään perustuvan. Vastaavasti tuomioistuimella on velvollisuus selvittää myös muut pakkokeinon edellytykset. Merkityksellistä on, että vangitsemisvaatimuksen tueksi esitetään konkreettisia seikkoja, joiden perusteella on mahdollista arvioida sitä, onko vangittavaksi vaadittavaa henkilöä syytä rikoksesta.⁷⁸ Pakkokeinosta päättävän tuomioistuimen on perusteltava päätöksensä, myös vangitsemisasiassa rikosepäilyn osalta, riittävän yksityiskohtaisesti, jotta päätöksen lainmukaisuutta voidaan arvioida.⁷⁹

KKO:n tulkinta on näiden kannanottojen perusteella yhtenäinen EIT:n tulkinnan kanssa, eikä ristiriitoja juuri ole. KKO:n voidaan katsoa jopa vieneen tulkintaa pidemmälle kuin EIT, kun KKO on nimenomaisesti korostanut tuomioistuimen velvollisuutta selvittää kaikki pakkokeinon edellytykset, niin rikosepäilyn kuin muidenkin vangitsemisen edellytysten perustelut.

Korkein oikeus on oikeuskäytännössään huomionut myös erityisesti sitä, milloin ovat käsillä vangitsemisen yleiset edellytykset, todennäköiset syyt epäillä henkilöä rikoksesta.⁸⁰ Vaikka oikeudellisessa keskustelussa on viime aikoina ollut paljon esillä erityisten edellytysten, kuten pakenemis- karttamis- ja sotkemisvaaran arviointi ja näytön esittäminen niistä, ei pidä kuitenkaan unohtaa ensimmäisenä lähtökohtana vangitsemisasiassa olevaa todennäköistä syytä epäillä henkilöä rikoksesta.

⁷⁷ Fredman ym. 2020, s. 701-702

⁷⁸ KKO 2020:16

⁷⁹ esim. KKO 2018:87

⁸⁰ KKO 2025:11 ja Kempainen, 2025

KKO on tuoreessa oikeuskäytännössään arvioinut tapausta, jossa A:ta vaadittiin vangittavaksi, rikosepäilyinä törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelu. Vangitsemisvaatimuksessa oli esitetty, että A olisi valmistellut asianomistajaan kohdistuvaa rikosta, näyttönä muun muassa kanssaepäilylle lähetetyt viestit. Viesteissä A suunnitteli laittavansa pommeja asianomistajille läheisten henkilöiden autoihin, varoituksena ja kostona aiemmista tapahtumista, johon liittyi A:n tekemä, samoihin asianomistajiin kohdistunut ryöstö. Käräjäoikeus päätyi siihen, että todennäköiset syyt epäillä A:ta kyseisestä rikoksesta olivat olemassa. A määrättiin käräjäoikeuden päätöksellä tutkintavankeuteen. Hovioikeus puolestaan hylkäsi A:n kantelun vangitsemisasiassa.⁸¹

Korkein oikeus arvioi asian siten, että asiassa ei ollut näytetty todennäköisiä syitä epäillä A:ta törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta. KKO perusteli ratkaisuaan sillä, että A:n lähettämät viestit eivät pelkästään näyttäneet A:n suunnittelevan henkirikosta tai törkeää pahoinpitelyä. Ainoastaan se, että A halusi antaa varoituksen asianomistajille, ei voitu tehdä johtopäätöstä siitä, että hän aikoo satuttaa kyseisiä henkilöitä.⁸²

Ratkaisu syntyi äänestyksen jälkeen. Vähemmistö katsoi, että A:n vangitsemiselle oli ollut käsillä todennäköiset syyt. Käytännössä arvioinnin erot liittyivät siihen, voitiinko pommia koskevan suunnitelman käsittää todennäköisesti kattavan myös asianomistajien läheisten vahingoittamisen.⁸³

Koko tämän tapauksen oikeudellinen arviointi, sekä korkeimman oikeuden jäsenten erimielisyys rikosepäilyn todellisuudesta, korostaa osaltaan objektiivisen rikosepäilyn määrittelyn vaikeutta. Korkein oikeus on korostanut, että todennäköisyysarvioinnissa tulee aina huomioida asiassa käsillä oleva esitutinnan vaihe, sekä vaiheesta johtuva rajallisuus näytön esittämiseen.⁸⁴ Vangitsemiskäsittelyn tarkoituksena ei kuitenkaan ole antaa ratkaisua pääasiaan ja epäillyn syyllisyyteen, vaikka esimerkiksi yllättävästä vapauttamispäätöksestä voidaan joskus tehdäkin arvauksia pääasian ratkaisun lopputuloksesta.

⁸¹ KKO 2025:11 ja *Kemppinen*, 2025

⁸² KKO 2025:11 ja *Kemppinen*, 2025

⁸³ KKO 2025:11 ja *Kemppinen*, 2025

⁸⁴ *Kemppinen*, 2025

Objektiivista uskottavuutta on haastavaa määritellä, koska jokainen arvioi tapahtumia omien arvojensa ja elämäkokemuksensa kautta. Objektiivisesti arvioitavaa rikosepäilyn todennäköisyyttä ei voi arvioida esimerkiksi matematiikan keinoin. Käytännön lainsoveltamisessa tämä voi aiheuttaa monenlaisia haasteita. Voidaanko esimerkiksi esitutkintavaiheessa pakkokeinoasiaa ratkaistessa pitää pelkkään asianomistajan kertomukseen perustuvaa rikosepäilyä objektiivisesti uskottavana? Asianomistajalla on esitutkintalain 7:6 mukainen velvollisuus pysyä totuudessa jo rikosilmoituksen tekemisestä ja tutkinnan alkamisesta lähtien. Siitä huolimatta voidaan pohtia, olisiko objektiivisen rikosepäilyn edellytyksenä jonkin muunkin todisteen olemassaolo, kuin yhden henkilön subjektiivinen kertomus.

Virolainen on katsonut, että joka tapauksessa näyttökynnys, tässä tapauksessa rikoksesta epäilyn kynnys, on asetettava sitä korkeammaksi, mitä enemmän pakkokeinolla epäillyn oikeuksiin puututaan.⁸⁵ Tämän lisäksi painoarvo on annettava jälleen lainsäätäjän tavoitteelle. EIT:n korostama EIS:n tarkoitus on ollut, että epäilyn uskottavuuden vaatimus (*reasonable suspicion*) merkitsee olennaista suojaa mielivaltaisista vangitsemisistä vastaan. Tämä olennainen suoja vaatii objektiivisesti uskottavan rikosepäilyn käsillä olon esittämistä mieluummin liiankin selvästi, kuin liian kevyillä perusteilla tehtävään vangitsemiseen päättymistä.

⁸⁵ *Virolainen* 1998, s. 352

5.4 Rikosepäily perusteena

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen aiemmassa oikeuskäytännössä on katsottu, että 5 artiklan 1 kappaleen c kohdan rikosepäily on ehdoton edellytys vapaudenriiston jatkamiselle. Se ei kuitenkaan yksin riitä perusteeksi vapaudenriiston jatkumiselle enää tietyn ajanjakson kuluttua. Tämän ajanjakson pituutta ei kuitenkaan ole EIT:n käytännössä määritelty sen tarkemmin, niin ajan määreenä kuin myöskään epäillyn rikoksen vakavuuteen suhteutettuna.⁸⁶ Kun tämä ajanjakso on kulunut, tulee kansallisen tuomioistuimen arvioida, oikeuttavatko muut asiassa esitetyt seikat vapaudenriiston jatkamisen edelleen.

Suomen kansallisessa oikeuskäytännössä on pitkään oltu sillä linjalla, että etenkin tarpeeksi törkeä rikosepäily, yleinen vangitsemisen peruste, on yksinään riittävä.⁸⁷ Kuitenkin melko tuoreessa oikeuskäytännössään KKO on muuttanut linjaa siten, että vangitsemisen yleisen edellytyksen eli rikosepäilyn lisäksi tulee vangitsemisen perusteeksi esittää aina myös erityisiä edellytyksiä. Näitä erityisiä edellytyksiä ovat luvussa III käsitellyt karttamis-, jatkamis- ja sotkemisvaara, joista ainakin yhden tulee olla käsillä, jotta epäilty voidaan vangita.

Korkein oikeus on antanut ratkaisun asiassa, jossa A:n tutkintavankeus oli määrätty jatkumaan pakkokeinolain 2 luvun 11 §:n 1 momentin sekä 5 §:n 1 momentin 1 kohdan perusteella, koska hän oli todennäköisin syin epäiltynä rikoksesta, josta vähimmäisrangaistuksena oli säädetty kahden vuoden vankeusrangaistus.⁸⁸ PKL 2:11.1 mukaan tuomioistuin saa vangitsemisvaatimuksen esittämiseen oikeutetun virkamiehen vaatimuksesta määrätä rikoksesta todennäköisin syin epäillyn vangittavaksi 5 §:n 1 momentissa säädettyin edellytyksin. 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta.

⁸⁶ Stögmüller v. Itävalta 10.11.1969, kohta 4

⁸⁷ *Palmen* 2024, [KKO:n tuore päätös voi vaikeuttaa vangitsemisiä | MTV Uutiset](#)

⁸⁸ KKO 2024:20

Käräjäoikeus määräsi A:n vangittavaksi, koska häntä epäiltiin murhasta todennäköisin syin. Oikeus ilmoitti, että kyseisestä rikoksesta minimirangaistus on kahden vuoden vankeus. Vangitsemista ei käräjäoikeuden mielestä voinut pitää kohtuuttomana rikoksen vakavuuden, A:n iän eikä hänen henkilökohtaisten olosuhteidensa perusteella. Ottaen huomioon tutkittavan rikoksen törkeyden, sen selvittämisen merkityksen, sekä vangitsemisen aiheuttamat oikeudelliset vaikutukset, vangitsemista pidettiin käräjäoikeudessa perusteltuna. Matkustuskielto ei ollut tarpeeksi tehokas pakkokeino käräjäoikeuden ratkaisun mukaan. Lisäksi osa rikoksesta epäillyistä oli kyseisellä hetkellä edelleen tavoittamatta, ja vapautensa säilyttäessään A saattaisi mahdollisesti vaikeuttaa tutkintaa esimerkiksi sopimalla yhtenäisen kertomuksen antamisesta.⁸⁹

Vangitsemisasian uudelleen käsittelyssä A vaati vapauttamistaan. Hänen mukaansa pelkkä rikoksen vakavuus ei voinut olla vangitsemisen peruste, vaan lisäksi tuli täyttyä erityiset edellytykset, kuten Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö – erityisesti tapaus Buzadji v. Moldova – edellyttää. Rikoskomisario puolestaan vastusti A:n pyyntöä. Epäilty murha oli yhteydessä järjestäytyneeseen rikollisuuteen, ja A:n välinpitämätön suhtautuminen lakiin oli ilmeistä. Häntä epäiltiin vangitsemisen perusteena olevan rikosepäilyn lisäksi myös muista rikoksista, kuten tapon yrityksestä, törkeästä huumausainerikoksesta, törkeästä ryöstöstä ja pahoinpitelystä, jonka epäiltiin tapahtuneen alle vuorokausi ennen vangitsemisen perusteena olevaa rikosepäilyä.⁹⁰

Käräjäoikeus katsoi, että A:n vangitsemisen yleiset edellytykset murhaepäilyyn liittyen olivat yhä voimassa. Murhan selvittäminen oli erityisen tärkeää. A:ta oli pidetty vangittuna noin kaksi ja puoli kuukautta, ja rikosepäilyn vahvuutta sekä vangitsemisen ajallista kestoa arvioiden A:n säilyttämiselle vangittuna oli edelleen olemassa riittävät perusteet. Sama arvio päti myös siihen nähden, että A:ta epäiltiin useista muista vakavista rikoksista. Kun otettiin huomioon tutkittavan rikoksen vakavuus, selvittämisen intressi, sekä pakkokeinon vaikutukset A:lle ja muille osapuolille, vangittuna pitämistä voitiin pitää oikeutettuna. Mikään tapauksessa ilmi tullut tosiseikka ei myöskään viitannut siihen, että vangitseminen olisi kohtuutonta. Näitä seikkoja arvioituaan käräjäoikeus päätti, että A pysyy vangittuna edelleen.⁹¹

⁸⁹ KKO 2024:20

⁹⁰ KKO 2024:20

⁹¹ KKO 2024:20

Korkein oikeus kuitenkin päätyi ratkaisuun, että A:n vangitseminen tällä tavoin yksinomaan rikoksen vakavuuden takia oli ilmeisessä ristiriidassa perustuslain 7 §:n kanssa perustuslain 106 §:n tarkoittamalla tavalla. Tätä arvioitaessa huomioitiin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artikla ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sitä koskeva oikeuskäytäntö. Ratkaisun perusteluissa keskityttiin perustuslain 7 §:ään (oikeus henkilökohtaiseen vapauteen), EIS 5 artiklaan (oikeus vapauteen ja turvallisuuteen) sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntöön arvioitaessa vangitsemisen oikeellisuutta.⁹²

Korkein oikeus painotti, että koska ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan tarkoituksena on mielivaltaisen tai muuten oikeudettoman vapaudenriiston estäminen, täytyy artiklassa mainittuja vapaudenriistoon oikeuttavia perusteita tulkita suppeasti, siten että artiklassa mainitut sallitut vapaudenriiston tilanteet on siinä tyhjentävästi lueteltu.⁹³ Kuitenkin, jos lain asettamat edellytykset täyttyvät, vangitseminen on puolustettavaa. Keskeistä on se, että pelkkä rikosepäily perusteena ei ole riittävä, rikosnimikkeestä huolimatta. Tapauksesta voidaan havaita, miten vangitsemisen edellytyksiä on eri oikeusasteissa arvioitu monelta eri kantilta, ihmisoikeuksia ja EIT:n tulkintoja hyödyntäen.

Kyseinen ratkaisu on ollut äänestysratkaisu, eli korkeimman oikeuden jäsenet eivät ole olleet yksimielisiä. Erimielisyyden kohteena on kuitenkin ollut vain se, mitkä olisivat annetun ratkaisun kannalta oikeat perusteet. Yksimielisyys on siis kuitenkin vallinnut itse ratkaisun lopputuleman osalta. Tämän ratkaisun merkitys oikeuskäytännön kehitykselle on ainakin se, että niin sanotuissa ylitörkeissä rikoksissa⁹⁴ joista rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta, tulee joka tapauksessa perustella vangitsemisvaatimus huomioiden tapauksen ominaisseikat. Vangitsemisvaatimuksessa tulee esittää, millainen jatkamis- tai esimerkiksi tutkinnan sotkemisvaara asiassa on käsillä.⁹⁵

Ratkaisulla on huomattava vaikutus siihen, miten vangitsemisasiota tulevissa tapauksissa tullaan perustelemaan. Erityisiä edellytyksiä vangitsemiselle arvioi ensimmäisenä tutkinnanjohtaja esittäessään vangitsemisvaatimuksen tuomioistuimelle.⁹⁶ Tämä muuttaa vangitsemisvaatimusten sisältöä ja syvällisyyttä, sekä lisää tuomioistuimen harkinnan merkitystä, kun vangitsemiseen ei enää voida päätyä yksiselitteisesti rikoksen vakavuuden perusteella. Kaiken kaikkiaan ratkaisu yhdenmukaistaa suomalaisia vangitsemisasiota EIT:n vaatimusten mukaisiksi.

⁹² KKO 2024:20

⁹³ KKO 2024:20

⁹⁴ *Palmen* 2024, [KKO:n tuore päätös voi vaikeuttaa vangitsemisiä | MTV Uutiset](#)

⁹⁵ *Rantaeskola ja Kaunisto*, 2024, s. 320

⁹⁶ mm. *Ylitalo* 2024, [Tampereen taksisurmasta epäiltyä ei välttämättä vangita | MTV Uutiset](#)

Tapauksen myötä korkeimman oikeuden tulkinta on saatu yhtenäiseksi EIT:n tulkinnan kanssa, mikä on askel eteenpäin kohti ihmisoikeuksien parempaa toteutumista suomalaisissa vangitsemisasiassa. Merkittävä ristiriita on kuitenkin EIT:n linjan ja suomalaisen pakkokeinolain välillä. Pakkokeinolain 2:5 1 momentti koskee niin pidättämistä kuin vangitsemista, ja sen 1 kohdan mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan vangita, jos rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta.

Muun muassa pakkokeinolain sisältämät suhteellisuusperiaate ja vähimmän haitan periaate mahdollistavat tällä hetkellä sen, että vangitsemisen erityiset edellytykset tulevat arvioitaviksi törkeän rikosepäilyn ohella. Lain sanamuoto on kuitenkin ristiriitainen EIT:n, ja nyt myös KKO:n tulkintalinjan kanssa. Vangitsemisen edellytyksiä koskevaa lainkohtaa lukemalla voi helposti saada kuvan, että pelkkä epäily tarpeeksi törkeästä rikoksesta yksinään riittää vangitsemisen edellytykseksi. Vaikka käytännössä etenkin kokeneet tutkinnanjohtajat tällä hetkellä perustelevat vangitsemisvaatimuksensa rikosepäilyn ohella muillakin edellytyksillä, olisi pakkokeinolain sanamuodon tarkentaminen hyödyllistä tulevaisuutta ja oikeusvarmuutta ajatellen.

5.5 Ajallinen raja

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan 3 kohdassa määrätään, että tutkintavankeus ei saa olla kestoaltaan kohtuuttoman pitkä, ja sen on aina oltava perusteltu ja välttämätön. Tämä korostaa sitä, että tutkintavankeuden keston arviointi kuuluu osaksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita, jotka takaavat, että vapaudenriisto ei ole mielivaltaista eikä rajoita yksilön oikeuksia kohtuuttomasti. Euroopan neuvoston alainen kidutuksen estämiseksi toimiva komitea on arvioinut toimivaltuuksiensa puitteissa useasti Suomen tutkintavankeusjärjestelmän oikeellisuutta ja ihmisoikeuksien noudattamista.⁹⁷

Tutkintavankeuden pituus on ollut yksi komitean esiin tuomista ongelmakohtista suomalaisen oikeusjärjestelmän tuntemassa tutkintavankeudessa.⁹⁸ Pakkokeinolaki ei määrittele takarajaa tutkintavankeuden kestolle, eikä muutoinkaan millään konkreettisella tavalla ota kantaa tutkintavankeuden pituuteen. Yleinen pakkokeinojen käytön oikeasuhtaisuus ja kohtuullisuus ei juuri anna kättä pidempää lainkäyttäjälle tutkintavankeuden hyväksyttävän ajallisen keston arvioinnissa.

Kohtuullisuuden arvioinnissa on keskeistä, että tutkintavankeuden kesto ei saa ylittää sitä, mikä on ehdottoman tarpeellista tutkinnan ja oikeudenkäynnin kannalta. Vapaudenriiston jatkuessa on kansallisten viranomaisten velvollisuus tarkastella säännöllisesti, ovatko vangitsemisen perusteet edelleen voimassa ja ovatko ne oikeutettuja. EIT on linjannut, että tutkintavankeuden kesto ei voida pidentää ilman, että siihen on asianmukaisia ja riittäviä perusteita,⁹⁹ kuten esimerkiksi vaara, että epäilty pakenisi tai häiritsee todistajien kuulusteluja. Tämä osoittaa, että tutkintavankeuden pituuden tulee olla aina suhteessa rikoksen vakavuuteen ja tutkinnan tarpeisiin.

EIT on kiinnittänyt huomiota siihen, että vapaudenriiston lainmukaisuus oli tuotava viipymättä viranomaisten arvioitavaksi, mutta vangitsemisen jatkamisen edellytykset perustuivat epämääräiseen "tietyn ajan jälkeen" -kriteeriin.¹⁰⁰ Erityisesti pitkäkestoinen tutkintavankeus ilman vahvoja perusteita voi johtaa ihmisoikeusloukkauksiin. EIT on useaan otteeseen painottanut, että pitkäaikainen tutkintavankeus ilman riittäviä perusteita on Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastainen. Pelkkää epäilyä vakavasta rikoksesta ei yksinään ole katsottu riittäväksi perusteeksi pitkään jatkuvalla tutkintavankeudelle.¹⁰¹ Toki uusimpien ratkaisujen valossa pelkkä epäily vakavasta rikoksesta ei yksinään riitä minkään pituisen tutkintavankeuden edellytykseksi.

⁹⁷ Rantala ym. 2017, s. 12

⁹⁸ Rantala ym. 2017, s. 7

⁹⁹ Tase v. Romania 10.6.2008, kohta 40

¹⁰⁰ Stögmüller v. Itävalta 10.11.1969, kohta 4

¹⁰¹ esim. Kalashnikov v. Venäjä 15.7.2002, kohta 116

5.6 Erityisten edellytysten perustelu

EIT ja KKO ovat olleet yksimielisiä perusteluissaan karttamisvaaran osalta. Pelkästään se, että rikoksesta voi seurata ankara rangaistus, ei kuitenkaan yksinään riitä osoittamaan esimerkiksi pakenemisriskiä.¹⁰² Odotettavissa oleva rangaistus ei syyttömyysolettaman vuoksi voi olla karttamisvaaran perusteena.¹⁰³

Korkein oikeus on antanut ratkaisun asiassa, jossa kärjäoikeus oli törkeää huumausainerikosta koskevan pääkäsittelyn päätteeksi määrännyt vastaajan, A:n, pysymään vangittuna tuomion julistamiseen saakka. Perusteluna tälle oli odotettavissa oleva pitkä vankeusrangaistus ja siitä johtuva epäily, että A saattaisi paeta tai vältellä rangaistuksen täytäntöönpanoa. Kärjäoikeus jatkoi A:n vangittuna pitämistä tämän jälkeen usealla vangitsemispäätöksellä, perustellen joka kerta vangitsemisen sotkemis- ja karttamisvaaralla. Vangitsemista jatkettiin vielä asian pääkäsittelyn jälkeenkin, ennen kuin tuomio oli annettu. Kärjäoikeus ei myöskään pitänyt vangitsemista kohtuuttomana. Kärjäoikeus ei perustellut karttamisvaaraa millään muulla kuin sillä, että rikoksesta oli odotettavissa pitkä vankeusrangaistus.¹⁰⁴

A kanteli asiasta hovioikeuteen, jossa kantelu hylättiin. A perusti kantelunsa siihen, että mikään ei viittaa siihen, että hänellä olisi aikeita karttaa tuomion täytäntöönpanoa. A:lla oli Suomen kansalaisuus ja hänen vakituinen kotinsa ja perheensä olivat Suomessa. Hovioikeus puolestaan perusti kantelun hylkäämisen siihen, etteivät A:n esittämät asiat tuoneet mitään uutta kärjäoikeuden arviointiin.¹⁰⁵

Korkein oikeus katsoi, että asiassa ei oltu esitetty sellaisia syitä, jotka puoltaisivat karttamisvaaran olemassaoloa. Odotettavissa oleva pitkä vankeusrangaistus ei yksinään ole riittävä tällaiseksi perusteeksi. Lisäksi korkein oikeus toi esiin alempien oikeusasteiden virheellisen menettelyn siitä, että asiassa ei oltu arvioitu lievempien pakkokeinojen riittävyyttä¹⁰⁶, kuten vähimmän haitan periaate ja vangitsemisen viimesijaisuuden periaate edellyttävät.

¹⁰² Idalov v. Venäjä 22.5.2012, kohta 147

¹⁰³ KKO 2024:20

¹⁰⁴ KKO 2020:16

¹⁰⁵ KKO 2020:16

¹⁰⁶ KKO 2020:16

EIT on ratkaisukäytännössään arvioinut myös jatkamisvaaran olemassaoloa. EIT:n mukaan rikollisen toiminnan jatkumisen arvioinnissa otetaan huomioon syytteen sisältö, rikoksen vakavuus, vastaajan aiempi rikoshistoria sekä tämän luonteenpiirteet ja käyttäytyminen, joiden perusteella tehtävän kokonaisarvioinnin tulos voi viitata siihen, että jatkamisvaara on tapauksessa tosiasiallisesti käsillä.¹⁰⁷ Näihin seikkoihin perustuva kokonaisarviointi on tuomioistuimen vastuulla, ja jatkamisvaaraa koskevaa väitettä on aina arvioitava objektiivisesti, kyseisen asian erityispiirteet huomioiden.

Myös sotkemisvaaraa on käsitelty EIT:n ratkaisuissa. Sotkemisvaaran olemassaoloa arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota asiassa esille tulleisiin seikkoihin, kuten prosessin edistymiseen, rikoksesta epäillyn henkilöön sekä tämän käyttäytymiseen ennen ja jälkeen pidätyksen.¹⁰⁸ Voidaan esimerkiksi melko lineaarisesti ajatella sotkemisvaaran todennäköisyyden vähenevän sitä mukaan, kun tutkinnan myötä asiat selviävät ja tutkintatoimet saadaan suoritettua.

Pakkokeinolaki ei sisällä tarkkoja määritelmiä karttamisvaarasta, jatkamisvaarasta eikä sotkemisvaarasta. Niiden määrittely on EIT:n vaatimusten mukaankin tapauskohtaista, jokaisessa asiassa näiden erityisten edellytysten käsillä oloa on arvioitava tapauksen ominaisseikat huomioiden. Laissa ei ole mahdollista, eikä tarpeellista, esittää tarkempia määritelmiä näille. Paremmin viitteitä erityisten edellytysten käsillä olosta saadaan EIT:n ja KKO:n oikeuskäytännöstä, kuten juuri esitetyistä tuomioistuinten kannanotoista ilmenee.

¹⁰⁷ KKO 2024:20, Hysa v. Albania 21.2.2023, kohta 67

¹⁰⁸ Grishin v. Venäjä, 24.7.2012, kohta 148

VI) Oikeusvertaileva näkökulma: Saksa ja Itävalta

6.1 Pakkokeinolakia vastaava lainsäädäntö

Suomen, Saksan ja Itävallan oikeusjärjestelmät eroavat toisistaan joissain yksityiskohdissa, mutta kaikki kolme valtiota ovat EU:n jäsenvaltioita ja sitoutuneet Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksiin. EU-oikeuden soveltamisessa kuitenkin voi tulla virheitä tai eriäviä tulkintoja puhtaasti sen takia, että lainkäyttäjinä toimivat jäsenvaltioiden kansalliset tuomarit.¹⁰⁹ Tämä pätee myös EIT:n tulkintalinjan soveltamiseen kansallisella tasolla, sekä kansallisten lakien säätämiseen. Kaikkien näiden kolmen valtion tuomioistuimet noudattavat kuitenkin samoja peruseriaatteita, jotka EIT on asettanut tutkintavankeuden ihmisoikeusnormeista ja edellytyksistä. Jokaisessa valtiossa on lainsäädännössä ja tulkinnassa kuitenkin omat ominaispiirteensä, mikä johtaa siihen, että eurooppaoikeuden soveltaminen ei koskaan ole täysin identtistä jäsenvaltioissa.

Lakiperustaiset tutkintavankeuden edellytykset vaihtelevat jonkin verran eri oikeusjärjestelmissä, vaikka peruseriaatteet ovat samankaltaisia. Suomen, Saksan ja Itävallan lainsäädännöissä on kaikissa tutkintavankeuden tarkoituksena se, jos rikoksesta epäiltyä on tarpeen pitää vangittuna ennen oikeudenkäyntiä, ja vangittuna pitämiselle on riittävät oikeudelliset perusteet olemassa. Vaikka näissä maissa on paljon yhteisiä piirteitä tutkintavankeuden edellytyksissä, lainsäädännön yksityiskohdissa ja soveltamiskäytännöissä on eroja.

Saksassa tutkintavankeuden edellytyksiä säätelee rikosprosessilaki (Strafprozessordnung, StPO). Tämä laki määrittelee oikeudelliset puitteet rikosoikeudenkäynneille ja siihen liittyville menettelyille, mukaan lukien tutkintavankeuden käytön. Tutkintavankeutta (*Untersuchungshaft*) koskevat säännökset löytyvät erityisesti StPO:n 112–126 §:stä. Tutkintavankeuden käyttö on rajoitettua, ja sitä voidaan hyödyntää esitutkinnassa vain tietyin edellytyksin.

¹⁰⁹ Vähätalo 2022, s.60

StPO:n 112 §:ssä säädetään pidättämisen edellytykset, jotka samoin kuin suomalaisessa pakkokeinolaissa, pätevät myös vangitsemiseen. StPO:n 112 § mukaan henkilö voidaan määrätä tutkintavankeuteen, jos häntä epäillään rikoksesta ja pidätykseen on peruste. Tutkintavankeutta ei voida määrätä, jos se ei ole suhteellisuusperiaatteen mukainen huomioiden kyseessä olevan asian merkityksen tai mahdollisesti henkilölle määrättävän seuraamuksen. StPO:n 112 § mukaan pidätysperuste on olemassa, jos:

1. epäilty on vapaana,
2. tapauksen olosuhteet huomioiden on olemassa vaara, että epäilty välttelee rikosprosessia (pakenemisvaara) tai
3. epäillyn käyttäytyminen antaa vahvasti aiheutta epäillä, että hän saattaa
 - a) tuhota, muuttaa, poistaa tai väärentää todisteita tai
 - b) vaikuttaa epäasiallisesti kanssaepäiltyyn, todistajiin tai asiantuntijoihin tai
 - c) saada muun henkilön tekemään näin

ja jos on olemassa vaara, että totuuden selvittäminen vaikeutuu (todisteiden salaamisen vaara).

Itävallassa tutkintavankeuden sääntely perustuu puolestaan Itävallan rikosprosessilakiin (myös Strafprozessordnung, StPO), joka on hyvin samankaltainen saksalaisen StPO:n kanssa. Itävallan StPO määrittelee rikosprosessin kulun ja siihen liittyvät menettelyt, mukaan lukien tutkintavankeuden edellytykset. Tutkintavankeutta koskevat säännökset löytyvät Itävallan StPO:n 173–189 §:stä. Itävallan lainsäädännössä tutkintavankeuden käyttöön on tiukat säännöt ja se voidaan määrätä samoin kuin Saksassa ja Suomessa, vain, jos lain asettamat ehdot täyttyvät.

Itävallan StPO:n 173 § 1 momentin mukaan tutkintavankauden määrääminen ja jatkaminen on sallittua vain syyttäjänviraston pyynnöstä ja vain, jos henkilöä epäillään rikoksesta, tuomioistuim on kuulustellut häntä tutkintavankeuden asiasisällöstä ja edellytyksistä ja jos jokin 2 momentissa luetelluista tutkintavankeuden perusteista täyttyy. Tutkintavankeutta ei saa määrätä eikä jatkaa, jos se ei ole suhteellisuusperiaatteen mukainen huomioiden kyseessä olevan asian merkityksen tai mahdollisesti henkilölle määrättävän seuraamuksen, tai jos lievempi pakkokeino on riittävä tavoitteen saavuttamiseksi. 2 momentin mukaan syy tutkintavankeudelle on olemassa, jos tapauksen tosiseikkojen perusteella on olemassa vaara, että epäilty:

1. pakenee tai piiloutuu hänelle määrättävän rangaistuksen luonteen tai laajuuden vuoksi tai muista syistä
2. vaikuttaa todistajiin, asiantuntijoihin tai kanssaepäiltyihin, poistaa rikoksen jälkiä tai muulla tavoin vaikeuttaa totuuden selvittämistä,
3. huolimatta siitä, että häneen kohdistuva rikosprosessi on aloitettu koskien rikosta, josta voidaan määrätä yli kuusi kuukautta vankeutta,
 - a) syyllistyy rikokseen, jolla on vakavia seurauksia ja joka kohdistuu samaan oikeudelliseen etuun kuin rikoksella, josta häntä syytetään, ja jolla on vakavia seurauksia,
 - b) syyllistyy rikokseen, jonka seuraamukset ovat vähäisempiä ja jotka kohdistuvat samaan oikeudelliseen etuun kuin rikoksesta, josta häntä syytetään, jos hänet on jo tuomittu tällaisesta rikoksesta tai jos häntä syytetään nyt toistuvista tai jatkuvista teoista,
 - c) syyllistyy rikokseen, josta voidaan määrätä yli kuuden kuukauden vankeusrangaistus, ja joka kyseisessä asiassa epäillyn rikoksen tavoin kohdistuu samaan oikeudelliseen etuun kuin rikokset, joista hänet on jo tuomittu, tai
 - d) toteuttaa sen yrityksen tasolle jääneen teon, josta häntä epäillään.

Itävallan StPO:n 173 § 4 momentti sisältää myös vangitsemisen viimesijaisuuden periaatteen eli vaatimuksen lievimmän mahdollisen pakkokeinon käytöstä, jolla tavoite on saavutettavissa. Saksalaisessa StPO:ssa on vastaava lainkohta vangitsemisen viimesijaisuudesta. Suomalaisessa pakkokeinolaissa tällaista nimenomaista pykälää ei ole. Voidaan kuitenkin pohtia, onko Itävallassa ja Saksassa tämän osalta paremmin toteutettu EIT:n linjausta vangitsemisen viimesijaisuudesta.¹¹⁰ Pakkokeinolakiin voisi myös olla hyödyllistä ottaa erillinen maininta tästä, vaikka Suomessa oikeusperiaatteet toteuttavatkin samaa tavoitetta.

Yhteistä näille kolmelle valtiolle on se, että tutkintavankeuteen voidaan määrätä vain silloin, kun on olemassa todennäköiset syyt epäillä henkilöä rikoksesta, josta voi seurata vankeusrangaistus. Lisäksi valtioiden lait edellyttävät, että tutkintavankeudelle on erityinen peruste, kuten pakenemisvaara, rikostutkinnan häiritsemisen riski tai rikoksen uusimisen vaara. Näillä perusteilla valtioissa pyritään varmistamaan, että vangitseminen ei ole mielivaltaista, vaan perustuu konkreettisiin riskeihin ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin turvaamiseen. Tästä voidaan havaita valtioissa noudatettu EIT:n linjaus siitä, että vangitsemisen perusteeksi on esitettävä tällaisia konkreettisiä riskejä, eikä pelkkä yleisluontoinen perustelu riitä.¹¹¹

¹¹⁰ Nart v. Turkki 6.5.2008, kohta 31

¹¹¹ Buzadji v. Moldova 5.7.2016, kohta 88

6.2 Suhteellisuusperiaatteen toteutuminen

Pakkokeinolaissa suhteellisuusperiaate on erotettu vangitsemisen edellytyksistä, ja se löytyy lain alusta omasta pykälästään. Saksan ja Itävallan laeissa sen sijaan suhteellisuusperiaate on sijoitettu vangitsemisen edellytykseksi sanamuodoilla:

Tutkintavankeutta ei voida määrätä, jos se ei ole suhteellisuusperiaatteen mukainen huomioiden kyseessä olevan asian merkityksen tai mahdollisesti henkilölle määrättävän seuraamuksen. (Saksa)

Tutkintavankeutta ei saa määrätä eikä jatkaa, jos se ei ole suhteellisuusperiaatteen mukainen huomioiden kyseessä olevan asian merkityksen tai mahdollisesti henkilölle määrättävän seuraamuksen, tai jos lievempi pakkokeino on riittävä tavoitteen saavuttamiseksi. (Itävalta)

EIT on katsonut, että vapaudenriisto on niin vakava toimenpide, että se on oikeutettu vain, jos lievempiä toimenpiteitä on harkittu ja todettu ne riittämättömiksi.¹¹² Muun muassa tästä kannanotosta ilmenevä suhteellisuusperiaate löytyy kaikkien näiden kolmen valtion lainsäädännöstä, jolta osin EIT:n tulkintalinja on asianmukaisesti sisällytetty kansalliseen lakiin.

Itävallan ja Saksan lakitekstissä ei ole samalla tavalla kuin pakkokeinolaissa tuotu esiin suhteellisuuden arviointia verrattuna rikoksen törkeyteen, epäilylle tai muille pakkokeinon käytöstä aiheutuvaan oikeuden loukkaukseen ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin. Tältä osin pakkokeinolain sisältämää suhteellisuusperiaatetta voitaisiin pitää hieman paremmin EIT:n linjoja korostavana. Toisaalta pakkokeinolaissa ei puolestaan ole erillistä mainintaa siitä, että suhteettomuus voi muodostua epäilylle asiassa mahdollisesti määrättävään seuraukseen verraten. Pakkokeinolain mukainen suhteellisuusperiaate kuitenkin sisältää varauksen siitä, että huomioitava on *muut asiaan vaikuttavat seikat*.

¹¹² Buzadji v. Moldova 5.7.2016, kohta 87

6.3 Vangitseminen rikosepäilyn perusteella

Saksalaisen StPO:n 112 § sisältää poikkeuksen siitä, että tietyistä saksalaisen rikoslain mukaan erityisen vakaviksi määritellyistä rikoksista epäilty voidaan määrätä tutkintavankeuteen, vaikka pykälässä tarkasti mainitut vangitsemisen erityiset edellytykset eivät tapauksessa täyttyisikään.

Kun EIT:n ratkaisukäytännössä on katsottu, ettei pelkkä rikosepäily, ainakaan enää tietyn ajan jälkeen, riitä vangitsemisen perusteeksi,¹¹³ voidaan tätä saksalaisen lain sanavalintaa pitää samalla tavalla vanhentuneena, kuin suomalaisen pakkokeinolain vastaavaa lainkohtaa. Suomessa kuitenkin pakkokeinolain ristiriitaisuutta EIT:n käytännön kanssa on pyritty KKO:n ratkaisuilla lieventämään. Niin Suomen kuin Saksankin lainsäädäntö voisi toteuttaa EIT:n linjaa paremmin, jos nämä lainkohdat korjattaisiin vastaamaan eurooppalaisessa oikeuskäytännössä nykyään vallitsevaa käsitystä pelkkien vangitsemisen yleisten edellytysten riittävydestä vangitsemiselle.

Itävallan StPO:sta ei tällaista nimenomaista vangitsemisen mahdollistavaa pykälää ole, jossa vangitsemisen edellytykseksi olisi nimetty pelkkä rikoksen tietyn asteinen törkeys. Tältä osin voidaan ajatella Itävallan lainsäädännön olevan paremmin EIT:n ja KKO:n tämänhetkisten näkemysten mukainen, kun sen laissa ei ole sanamuodoltaan kyseenalaisesti sallittu vangitsemista pelkkien vangitsemisen yleisten edellytysten täytyessä.

Mielenkiintoisena ratkaisuna mainittakoon myös Saksan StPO:n 113 §:n erityinen määritelmä tutkintavankeuden edellytyksille lievemmissä rikosepäilyissä. 113:n § mukaan, jos rikoksesta voidaan määrätä vain enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus tai enintään 180 päivän sakko, tutkintavankeuteen ei voida määrätä todisteiden salaamisen vaaran (sotkemisvaara) vuoksi. Tällaisissa tapauksissa tutkintavankeus voidaan määrätä karttamisvaaran perusteella vain, jos epäilty on aiemmin vältellyt häneen kohdistettua rikosoikeudellista menettelyä, hänellä ei ole vakituista asuinpaikkaa laissa määrättyllä alueella, tai hän ei pysty selvittämään henkilöllisyyttään. Tämä on saksalaiselta lainsäätäjältä ollut mielenkiintoinen ratkaisu epäillyn suojaamiseksi tarpeettomilta vapaudenriistoilta lievissä rikosepäilyissä. Pakkokeinolaki sisältää myös vastaavia edellytyksiä asuinpaikan ja henkilöllisyyden selvittämisen suhteen, mutta niitä ei ole yhdistetty nimenomaan lieviin rikosepäilyihin.

¹¹³ Stögmüller v. Itävalta 10.11.1969, kohta 4

6.4 Ajalliset rajat lainsäädännössä

Saksan StPO:n 121 §:ssä säädetään tutkintavankeuden jatkamisesta yli kuuden kuukauden ajaksi. Pykälän mukaan niin kauan kuin ei ole määrätty vankeusrangaistusta, tai muuta lain mukaista vapaudenmenetykseen liittyvää toimenpidettä, yhteen ja samaan rikosepäilyyn perustuva tutkintavankeus saa kestää yli kuusi kuukautta vain, jos tutkinnan erityinen haastavuus tai epätavallinen laajuus tai muu tärkeä syy edellyttää tutkintavankeuden jatkamista. Edellytyksenä on myös se, että on olemassa joku tällainen syy sille, että pääasiassa ei voida vielä antaa tuomiota. Näiden säännösten lisäksi Saksan StPO:n 122 a §:n mukaan jatkamisvaaraan perustuvaa tutkintavankeutta ei saa jatkaa vuotta pidempään.

Itävallan StPO:n 178 §:ssä on vastaavasti säädetty tutkintavankeuden enimmäiskestosta. Pykälän mukaan tutkintavankeus voi pääkäsittelyn alkuun saakka kestää enintään:

1. kaksi kuukautta, jos asiassa katsotaan olevan käsillä vain StPO:n 173 §:n 2.2 mukainen vaikeuttamisvaara (todistajiin, asiantuntijoihin tai kanssaepäiltyihin vaikuttamisesta, rikoksen jälkien poistamisesta tai muulla tavoin totuuden selvittämisen vaikeuttamisesta)
2. kuusi kuukautta, jos hänet on pidätetty rikoksesta epäiltynä, yksi vuosi, jos hänet on vangittu rikoksesta epäiltynä, ja kaksi vuotta, jos häntä epäillään rikoksesta, josta voidaan tuomita yli viiden vuoden vankeusrangaistus

Tutkintavankeutta voidaan kuitenkin jatkaa yli kuuden kuukauden ajan, jos se on välttämätöntä erityisten seikkojen tai tutkinnan erityisen laajuuden vuoksi, huomioiden vangitsemisen merkitys näihin. Jos määräajan umpeuduttua vapautettu vastaaja on vangittava uudelleen pääkäsittelyn järjestämistä varten, tämä voidaan tehdä enintään kuudeksi viikoksi.

Pakkokeinolaissa ei puolestaan ole lainkaan aikarajoja, jotka konkreettisesti määrittelisivät tutkintavankeuden sallittua kestoja. Vaikka tutkintavankeudelle ei ole säädetty ehdotonta aikarajaa, lain sisältämät tarkastelujaksot, syytteen nostamisen määräajat ja suhteellisuusperiaate estävät sen, että tutkintavankeus voisi jatkua ilman valvontaa tai perusteita.

Vaikka PKL:ssa tutkintavankeudelle ei ole asetettu ehdotonta enimmäiskestoja, syytteen nostolle on kuitenkin määräajat. PKL:n 3 luvun 14 §:n mukaan syyttäjän on nostettava syyte viimeistään neljän viikon kuluessa vangitsemispäätöksestä, ellei tuomioistuimien erityisestä syystä myönnä lisää aikaa. Tämä määräys estää sen, että henkilöä pidettäisiin tutkintavankeudessa kohtuuttoman kauan ilman, että asiassa edetään oikeudellisesti.

Vapaudenriiston jatkuessa on kansallisten viranomaisten velvollisuus tarkastella säännöllisesti, ovatko vangitsemisen perusteet edelleen voimassa ja ovatko ne oikeutettuja. EIT on linjannut, että tutkintavankeuden kestoa ei voida pidentää ilman, että siihen on asianmukaisia ja riittäviä perusteita.¹¹⁴ Tätä tavoitetta osaltaan toteuttavat niin saksalaisen ja itävaltalaisen järjestelmän erikseen mainitut takarajat, kuin myös suomalaisen järjestelmän sisältämät velvollisuudet uusien vangitsemiskäsittelyjen järjestämiselle ja syytteen nostamisen määräaika. Myös saksalaisessa ja itävaltalaisessa rikosprosessilaissa on vastaavia vaatimuksia syytteen nostosta ja uudelleen käsittelyistä.

Toisaalta voidaan arvioida, että Itävalta ja Saksa ovat paremmin vastanneet EIT:n vaatimuksiin asettamalla konkreettisia enimmäiskeston aikarajoja lakiin. Toisaalta, mainitut aikarajat ovat hyvin pitkiä, eikä esimerkiksi puolen vuoden tai vuoden mittainen määritetty enimmäiskesto tuo juuri lisäarvoa tutkintavankeuden pituuden kohtuullisuusarviointiin. Tärkeimmässä roolissa on kaikkien valtioiden osalta yleinen kohtuullisuusarviointi ja prosessin eteneminen tutkintavankeuden aikana, sekä oikeus saada vangitsemisen jatkuessa vangitsemisen edellytykset uudelleen arvioitavaksi tuomioistuimessa.

¹¹⁴ Tase v. Romania 10.6.2008, kohta 40

Taulukko 1. Tutkintavankien keskimäärä, tutkintavangeiksi tulleet ja kesto vuosina 2010–2020

Vuosi	Tutkintavankien keskimäärä	Tutkintavangeiksi tulleet	Tutkintavankeuden kesto kk
2010	599	1998	3,6
2011	598	2062	3,5
2012	626	2187	3,4
2013	578	1990	3,5
2014	619	1980	3,8
2015	597	2015	3,6
2016	585	1949	3,6
2017	597	1916	3,7
2018	547	1900	3,5
2019	639	2160	3,6
2020	632	2260	3,4

Kaavio: *Kirilov* 2021, s. 8. Tutkintavankien määrä ja tutkintavankeuden keskimääräinen kesto Suomessa vuosina 2010-2020.

Liitteen kaaviota voidaan verrata Saksan ja Itävallan lainsäädännön sisältämiin tutkintavankeuden enimmäispituuksiin. Vaikka Suomessa ei ole sisällytetty lakiin enimmäispituuksia, ei suomalainen tutkintavanki ole vangittuna keskimäärin kuin alle neljä kuukautta. Toki tämäkin on pitkä aika vangittuna, kun kyseessä on näin merkittävä puuttuminen keskeiseen ihmisoikeuteen.

VII) Perusteeton vangitseminen – milloin kyseessä on vapaudenriisto?

7.1 Pitkäaikaisen vapaudenmenetyksen arviointia

Mikäli virkamies virkatehtävää suorittaessaan puuttuu henkilön perusoikeuteen, ilman että laista löytyy peruste loukkaukselle, voidaan virkamies tuomita rikoslain 40:7 tai 8 mukaisesta virka-aseman väärinkäyttämisestä. Toinen mahdollinen rangaistava teko voi tällaisessa tilanteessa olla rikoslain 40:9 tai 10 mukainen virkavelvollisuuden rikkominen tai tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen. Tapauksia arvioineet ylimmät laillisuusvalvojat, eduskunnan oikeusasiamies ja valtioneuvoston oikeuskansleri, ovat lievemmissä ja epäselvemmissä tilanteissa päätyneet siihen, että sopiva toimenpide kyseenalaisen virkatoimen tekijälle on ollut huomautus tai muu kritiikki.¹¹⁵

Tästä voidaan päätellä jonkinlaista tulkintalinjaa siitä, että syytteen nostamisen, puhumattakaan rangaistukseen tuomitsemisesta, kynnyks ei ole kovin matala. Se mahdollisuus, että virkamiestä syytettäisiin vapaudenriistosta perusteettoman vangitsemisen takia, vaatisi varmasti erittäin raskauttavia seikkoja, kuten selvää tietoisuutta oman virkatoimensa laittomuudesta.

Kun kyseessä on henkilön vapautteen puuttuminen pakkokeinolla, tulee tarkasteltavaksi rikoslain 25:1, jonka mukaan rangaistava teko on toisen liikkumisvapauden riistäminen, tai tämän eristäminen ympäristöstä. Jos tuomioistuimien toteaa, että rikoksesta epäillyn pitäminen tutkintavankeudessa on ollut lain vastaista, eikä edellytyksiä vangitsemiselle ole ollut, saattaisi kyseessä olla lain sanamuodon mukainen vapaudenriisto. Oikeuskäytännössä tällaista tuomiota ei ole vielä koskaan annettu.

Yksi tapa pyrkiä tasapainottamaan syyttömästi vangitun oikeuksia on lain syyttömästi vangitulle tai tuomitulle valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavasta korvauksesta (422/1974) mukainen rahallinen hyvitys oikeudenmenetyksestä, suhteutettuna kyseessä olevan vapaudenmenetyksen keston. Tällaisen korvauksen saaminen valtiolta on taattu myös EIS 5.5. artiklassa.¹¹⁶ Tällaisen kärsimyskorvauksen lisäksi voisi kuitenkin tulla arvioitavaksi myös, onko selvästi perusteettoman vangitsemisen suorittanut viranomais syyllistynyt mahdollisesti rikoslain mukaiseen virkarikokseen, tai jopa vapaudenriistoon, jossa asianomistajan roolissa on rikoksesta epäilty henkilö. Jos tätä ajatusta viedään pidemmälle, voisi edelleen harkittavaksi tulla kärjäjätuomarin vastuu tapauksessa, jossa hän vangitsemiskäsittelyssä määrää vangitsemisen edelleen jatkuvaksi, vaikka perusteita ei selvästi olisi vangittuna pitämiseksi enää olemassa.

¹¹⁵ Fredman ym., 2020, s. 685

¹¹⁶ Fredman ym., 2020, s. 841

Kevyillä perusteilla viranomaisten toiminnan rinnastaminen vapaudenriistoon voisi johtaa ainakin prosessiekonomisesti epätoivottuun tilanteeseen. Jos jokaisen vangitsemisasiassa toimineen henkilön virkavastuiden mukaisuutta tutkittaisiin ilman kunnollisia perusteluita, kuormittaisi tämä oikeusjärjestelmää ja käräjäoikeuksia entisestään.

Edellä esitettyyn kysymykseen ei kuitenkaan tämän tutkielman puitteissa ole mahdollista kattavasti vastata. Mainittakoon tämä näkökulma kuitenkin mielenkiintoisena ja merkittävänä ongelmana, kun rajanvetoa tehdään tutkintavankeuden edellytysten ja perusteettoman vapaudenriiston välillä. Liian laava tulkinta vapaudenriistoon syylistymisestä voisi kuitenkin johtaa tilanteeseen, jossa tutkintavankeuden käyttöala kapenisi tarpeettoman paljon, viranomaisten pelätessä itse joutuvansa helposti syytteeseen virkatoimiensa johdosta. Tämä tilanne vaikeuttaisi entisestään rikosten selvittämisen intressin toteutumista.

7.2 Tutkintavankeuden ihmisoikeusongelmat

Tutkintavankeus on vakava puuttuminen yksilön perusoikeuksiin, sillä se tarkoittaa henkilön vapauden riistämistä ennen varsinaista oikeudenkäyntiä ja mahdollista tuomiota. Sen tarkoituksena on turvata esitutkinnan ja oikeudenkäynnin sujuvuus, mutta sen käyttöä on rajoitettava siten, ettei se muodostu rangaistuksenomaiseksi tai kohtuuttoman pitkäksi. Huomiota on kiinnitettävä vangitsemispäätösten asianmukaiseen ja riittävään perusteluun ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumiseen, mikä osaltaan vähentää riskiä ihmisoikeusloukkauksiin vangitsemisasioissa.

Tutkintavankeuteen liittyviä ihmisoikeusongelmia on käsitelty useissa suomalaisissa ja kansainvälisissä lähteissä. Keskeisiä teemoja ovat muun muassa vapaudenmenetyksen kesto, olosuhteet ja vaikutukset perusoikeuksiin. Eduskunnan oikeusasiamies on tuonut esiin tutkintavankeuden keston erityisesti poliisin säilytystiloissa tapahtuvan säilyttämisen osalta. Kertomuksessa viitataan Korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2020:66, jossa todettiin, että tutkintavangin pitäminen poliisin säilytystiloissa yli seitsemän vuorokauden ajan edellyttää erityisen painavia syitä. Tämä korostaa tarvetta siirtää tutkintavangit mahdollisimman pian vankilaan, jotta heidän oikeutensa toteutuvat asianmukaisesti.¹¹⁷ Lisäksi perustuslakivaliokunnan mietinnössä PeVM 2/2022, joka käsittelee eduskunnan oikeusasiamiehen kertomusta vuodelta 2020, on tuotu esiin huoli tutkintavankeuden kestosta ja siihen liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä. Oikeusasiamiehen keskeinen teema kannanotoissaan on ollut säädettyjen aikarajojen puitteissa toimiminen tutkintavankien oikeuksien turvaamiseksi.

Perusteeton tutkintavankeus muuttuu vapaudenriistoksi silloin, kun tutkintavankeuden jatkaminen tai sen alku ei täytä lain edellytyksiä tai oikeudenmukaisia perusteita. EIT on todennut, että tutkintavankeuden laillisuus perustuu paitsi siihen, että sen alussa on olemassa riittävät perusteet, myös siihen, että niitä on arvioitava säännöllisesti vankeuden aikana.¹¹⁸ Jos perusteet lakkaavat, tutkintavankeus muuttuu perusteettomaksi vapaudenriistoksi.

¹¹⁷ EOAM kertomus 2021

¹¹⁸ Kudła v. Puola 26.10.2000, kohta 110

Kuten tämän tutkimuksen aikana on käynyt ilmi, tutkintavankeuteen pakkokeinona, sekä sen edellytysten määrittelyyn liittyy useita ihmisoikeusongelmia. Yksi käytännön esimerkki on tilanne, jossa vangitsemispäätös perustellaan tuomioistuimen taholta liian suppeasti tai yleisluontoisesti. Tutkimuksen aikana onkin huomattu, että pelkkä rikoksen törkeys¹¹⁹, tai edes erityiset edellytykset, mutta liian suppeasti perusteltuna¹²⁰, eivät riitä vangitsemisen edellytyksiksi. Pelkkää rikosnimikettä ei EIT:n eikä KKO:n ratkaisukäytännössä ole pidetty hyväksyttävänä edellytyksenä vangitsemiselle, ja pelkällä tällä perusteella vangitseminen on laitton puuttuminen epäillyn henkilökohtaiseen vapauteen. Tämän ongelman lisäksi puutteellisesti perusteltu päätös rikkoo epäillyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, ja oikeutta saada asiassaan tuomioistuimelta perusteltu päätös.

Toinen käytännön ongelma liittyy siihen, miten laajasti tutkintavankeus vaikuttaa vangitun henkilön elämään ja oikeuksiin. Tutkintavankeus vaikuttaa esimerkiksi vangitun työhön ja opiskeluun. Vankeuden takia epäilty saattaa jopa menettää työ- tai opiskelupaikkansa. Toisaalta vankeus vaikuttaa merkittävästi myös epäillyn ihmissuhteiden ylläpitoon.¹²¹ Tällöin arvioitavaksi tulee epäillyn ihmisoikeus perhe-elämään ilman perusteetonta puuttumista, joka on turvattu muun muassa EIS 8 artiklassa.

Yksi esimerkki tutkintavankeuden ihmisoikeusongelmista on tilanne, jossa epäilty joutuu poliisin resurssipulan tai muutoin tehottoman tutkinnan takia olemaan tutkintavankeudessa pitempään kuin olisi välttämätöntä. Vaikka rikosepäilyn selvittäminen voi monista syistä olla hidasta, ei tutkinnassa voida viivytellä perusteetta. Ilman syytä poikkeuksellisen hitaasti suoritettu tutkinta vaikuttaa merkittävästi epäillyn oikeuksiin ja voi asettaa hänet kohtuuttomaan asemaan. Tarpeettomasti hidas tutkinta ei saa koitua epäillyn vahingoksi vangitsemisessä, kuten ei pääasiassakaan.

Näistä esimerkeistä havaitaan, että tutkintavankeuden käytännön vaikutukset ulottuvat laajemmalle, kuin pelkästään rikoksesta epäillyn henkilökohtaisen vapauden suojaan. Aiheeseen liittyviä ihmisoikeusongelmia voisi siis arvioida hyvin monesta näkökulmasta.

¹¹⁹ KKO 2024:20

¹²⁰ KKO 2019:99

¹²¹ Kyllönen 2024, [Vangitsemisasiassa esitettävästä selvityksestä - Suomen Prosessioikeusyhdistys ry](#)

VIII) Johtopäätökset

8.1 Taulukko: vangitsemisen edellytykset tiivistettynä

Edellä esitettyjen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tekemien tulkintojen ja annettujen ratkaisujen perusteella voidaan kerätä eräänlainen matriisi siitä, minkä kaikkien seikkojen on vähintään toteuduttava, jotta tutkintavankeudelle on lailliset edellytykset olemassa.

Toki toivottavaa on, että kansallinen lainsäädäntö ja oikeuskäytäntö olisi niin selkeälinjaista ja ajantasaista, että lainkäyttäjän olisi helppo sitä noudattaen noudattaa myös eurooppalaisia ihmisoikeuksia. Ideaalitulanteessa ei minkään asteisessa tuomioistuimessa enää Suomessa annettaisi ratkaisuja, joiden tarkemmassa tarkastelussa käy ilmi tuomioistuimen virheellinen tulkinta tai laiminlyönti ihmisoikeussopimuksen vaatimuksista, kuten tapauksessa KKO 2024:20 kävi. Lainkäyttäjä voisi saada tässä esitetystä listasta jonkinlaista viitettä työhönsä, jotta ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnoillaan näyttämä linja toteutuisi mahdollisimman hyvin kansallisissa tuomioistuimissa vangitsemisasiota ratkaistaessa.

Tämä matriisi voisi nyt tehdyn tutkimuksen perusteella näyttää tältä:

Vangitseminen sallittua	Vangitseminen suhteetonta
Vangittavaa henkilöä voidaan objektiivisesti arvioiden epäillä rikoksesta	Rikosepäily on hatara, ei viitteitä rikosepäilyn totuus pohjasta
Joku seuraavista on olemassa: - karttamisvaara - sotkemisvaara - pakenemisvaara	Vangitsemisen erityiset edellytykset eivät täyty, pelkkä rikosepäily perusteena
Vangitsemismenettely kansallisen lain ja EIS:n mukaista	Lain vaatimuksia ei noudatettu
Vangitseminen ei ole kohtuutonta huomioiden vangittavan henkilökohtaiset olot, esim. terveydentila	Vangitseminen kohtuutonta vangittavalle suhteessa saavutettavaan hyötyyn
Vangitsemispäätös perusteltu olennaisesti ja riittävän kattavasti, tapauksen yksityiskohdat huomioiden	Perustelut yleisluontoiset, puutteelliset, stereotypioihin perustuvat
Suhteellisuusperiaate toteutuu	Vangitseminen suhteetonta tapauksen yksilölliset tosiseikat huomioiden
Vangitsemisen kesto kohtuullinen suhteessa asian laatuun	Kohtuuttoman pitkä vangitseminen, esim. virheellisen oikeudellisen arvion tai resurssipulan takia
Oikeusturvakeinot helposti saavutettavissa	Vaikea oikeuden saatavuus, vaikeasti ymmärrettävä laki, tiedon puute oikeusturvakeinoista

Vangitsemisen edellytyksenä on siis, että vangittavaa henkilöä voidaan objektiivisesti arvioiden epäillä rikoksesta. Tämä tarkoittaa, että epäilylle on oltava riittävää näyttöä, eikä esimerkiksi pelkkä oletus riitä perusteeksi. Lisäksi vangitsemisen on perustuttava johonkin seuraavista syistä: karttamisvaara, sotkemisvaara tai pakenemisvaara. Karttamisvaara tarkoittaa, että epäilty voi pyrkiä välttämään oikeudenkäynnin, kun taas sotkemisvaara viittaa mahdollisuuteen vaikuttaa todisteisiin tai todistajiin. Pakenemisvaara puolestaan viittaa riskiin, että epäilty poistuu lainkäyttöalueelta oikeusprosessia vältelläkseen.

Lisäksi vangitsemismenettelyn on oltava kansallisen lain ja Euroopan unionin oikeuden ja ihmisoikeussopimusten mukaista. Tämä tarkoittaa, että vangitsemispäätöksen on perustuttava lakiin ja että menettelyssä on noudatettava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita. Vangitsemisen kohtuullisuus on myös tärkeä pakkokeino-oikeudellinen periaate: vangitseminen ei saa olla kohtuutonta ottaen huomioon vangittavan henkilökohtaiset olosuhteet, kuten terveydentila tai muut erityisolosuhteet.

Vangitsemispäätöksen tulee olla perusteltu olennaisesti ja riittävän kattavasti. Tämä tarkoittaa, että päätöksessä on otettava huomioon tapauksen yksityiskohdat ja esitettävä selkeät perustelut vangitsemisen tarpeellisuudelle. Suhteellisuusperiaatteen on toteuduttava, eli vangitsemisen on oltava oikeassa suhteessa sen tarkoitukseen nähden. Vangitsemisen keston on oltava kohtuullinen suhteessa asian laatuun, eikä vankeutta saa käyttää rangaistuksenomaisesti ennen oikeudellista tuomiota. Näiden edellytysten lisäksi oikeusturvakeinojen on oltava helposti saavutettavissa, jotta vangittu voi riitauttaa vangitsemispäätöksen.

Vangitsemisesta tulee suhteetonta, mikäli sen edellytykset eivät täyty tai jos se on kohtuuttoman pitkä tai muutoin lain tai oikeusperiaatteiden vastainen. Esimerkiksi, jos rikosepäily on hatara eikä sille ole konkreettista näyttöä, vangitseminen voi olla laitton. Toinen esimerkki vangitsemisen automaattisesta kohtuuttomuudesta on tilanne, jossa henkilö vangitaan huonokuntoisena ilman riittäviä lääketieteellisiä arvioita. Tällainen menettely on vastoin kohtuuttoman vangitsemisen kieltoa. Edelleen, jos vangitsemisen erityiset edellytykset, kuten karttamisvaara tai sotkemisvaara, eivät täyty, vangitseminen voi nykyisen oikeuskäytännön mukaan olla perusteetonta.

Merkittävä vangitsemisasioiden ilmennyt ihmisoikeusongelma on puutteellisesti perustellut vangitsemispäätökset. Jos vangitsemista perustellaan vain yleisluontoisilla väitteillä ilman tapauskohtaisia yksityiskohtia, päätös voi olla lainvastainen. EIT:n ratkaisukäytännössä on useasti tullut toistettua vaatimukset konkreettisille, olennaisille ja tapauskohtaisille vangitsemisen edellytysten perusteluille.

Suhteellisuusperiaatteen vastaista on myös se, jos vangitseminen ei ole välttämätöntä tai jos sen kesto on kohtuuttoman pitkä. Esimerkiksi virheelliset oikeudelliset arviot tai resurssipula eivät ole hyväksyttäviä syitä pitkälle tutkintavankeudelle. Lisäksi vangitsemisen suhteettomuus voi ilmetä siinä, että oikeusturvakeinot eivät ole saavutettavissa, laki on vaikeasti ymmärrettävä tai vangittu ei saa riittävää tietoa oikeudestaan valittua vangitsemispäätöksestä.

Vangitseminen on ihmisoikeuksien ydinalueeseen puuttuva toimenpide, jonka on perustuttava tarkoin määriteltyihin oikeudellisiin standardeihin. Sen oikeutuksen takaavat objektiivinen rikosepäily, selkeät perusteet sekä lain ja kansainvälisten ihmisoikeusnormien noudattaminen. Mikäli vangitsemista käytetään ilman riittäviä perusteita tai se on kohtuutonta suhteessa tapaukseen, se muuttuu lainvastaiseksi ja loukkaa vangitun perusoikeuksia. Suhteellisuusperiaatteen ja oikeusturvakeinojen saatavuuden varmistaminen ovat keskeisiä tekijöitä, jotta vangitsemiskäytännöt pysyvät oikeudenmukaisina ja ihmisoikeusloukkauksilta voidaan välttyä.

8.2 Kansainvälinen valvonta ihmisoikeuksien toteutumiseksi

Euroopan unionissa ja sen jäsenvaltioissa tutkintavankeuden ihmisoikeusvaatimuksia valvotaan monilla eri tasoilla. EU:n toimijat eivät suoraan säätele tutkintavankeutta, mutta ne ovat mukana varmistamassa, että jäsenvaltioiden lainsäädäntö ja käytännöt ovat linjassa unionin oikeuden ja kansainvälisten ihmisoikeusnormien kanssa, erityisesti Euroopan unionin perusoikeuskirjan ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta. Euroopan unionin rooli ihmisoikeuksien valvonnassa jäsenvaltioissa on monivaiheinen ja monialainen.

Euroopan unionin perusoikeuskirja on keskeinen asiakirja, joka määrittelee EU:n jäsenvaltioiden perusoikeudet ja suojaa yksilöiden oikeuksia.¹²² Perusoikeuskirjan 6 artiklan mukaan EU:n on kunnioitettava ihmisoikeuksia ja kansalaisoikeuksia jäsenvaltioissaan. Vaikka perusoikeuskirja ei sinällään säätele tutkintavankeuden yksityiskohtia, se suojaa henkilökohtaisia vapauksia ja turvallisuutta (artikla 6), mikä koskee myös tutkintavankeutta.

Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) on tärkeä toimija EU:n oikeuden valvonnassa. EUT:n tehtävänä on varmistaa, että jäsenvaltiot noudattavat EU:n oikeutta. Jos jäsenvaltio ei noudata EU:n perusoikeuskirjaa tai muuta unionin lainsäädäntöä, Euroopan komissio voi viedä asian tuomioistuimeen.¹²³ EUT:n päätökset voivat vaikuttaa tutkintavankeuden käytäntöihin ja ihmisoikeusnormien toteutumiseen jäsenvaltioissa, jos asia liittyy EU:n perusoikeuskirjan tai muiden EU-lakien rikkomiseen.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on Euroopan neuvoston elin, joka valvoo jäsenvaltioiden noudattamista Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta. EIT:n tehtävänä on arvioida jäsenvaltioiden toimia ja niiden yhteensopivuutta EIS:n kanssa, tästä aiheesta puhuttaessa etenkin henkilökohtaisen vapauden suojaaman artiklan noudattamista. EIT on käsitellyt useita tapauksia, joissa epäillyn tutkintavankeus on ollut liian pitkä tai siinä on ollut epäselvyyksiä, jotka rikkovat EIS:n 5 artiklaa, joka koskee henkilökohtaista vapautta.

Jos jäsenvaltio ei noudata EIT:n päätöksiä, EIT voi antaa tuomion ja antaa valtiolle määräyksiä. Tällaiseen langettavaan tuomioon voidaan sisällyttää mm. taloudellinen hyvitys syyttömästi vangitulle, tai korvauksia rikoksen kohteeksi joutuneille henkilöille, jotka ovat kärsineet ihmisoikeusloukkauksista. Tämä voi sisältää aineellisia ja aineettomia vahingonkorvauksia, kuten kärsimyksistä aiheutuneita korvauksia.¹²⁴

¹²² Raitio ja Tuominen 2020, s. 202

¹²³ Raitio ja Tuominen 2020, s. 117

¹²⁴ Godzinsky ja Niemi 2008, s. 19

Jos valtio on rikkonut EIS:ää tietyllä alueella, EIT voi määrätä, että valtio muuttaa lainsäädäntöään tai käytäntöjään niin, että ne ovat sopuissa EIS:n määräysten kanssa. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi lainmuutoksia.¹²⁵

Kun kansallisten tuomioistuinten ratkaisukäytännöissä on edelleen havaittavissa eroja, täytyy erityinen painoarvo antaa ihmisoikeuksien kansainväliselle valvonnalle ja ohjaukselle. Tässä tutkimuksessa käsitellyt oikeustapaukset osoittavat, että EIT on antanut useissa tapauksissa tarpeellisen linjauksensa, kun kansallinen lainkäyttäjät ei ole noudattanut EIS:ta. Kansainvälinen valvonta on myös edelleen tarpeen sen takaamiseksi, että kansalliset tuomioistuimet alkavat käytännössään oikeusvarmuutta noudattaen seuraamaan EIT:n antamaa tulkintalinjaa.

Tutkintavankeuteen ja sen edellytysten määrittelyyn liittyvät ihmisoikeusongelmat myös muuttavat muotoaan, esimerkiksi tutkinnan sotkemisvaaran määrittely teknologian ja tietoverkkorikollisuuden jatkuvasti lisääntyessä ja tekniikan kehittyessä. Tällaisissa asioissa vangitsemiskäsittelyssä tuomioistuin joutuu arvioimaan esimerkiksi sitä, kuinka todennäköisesti epäilty suunnittelee pyrkivänsä tietoverkkoon ja pääsee käsiksi tutkinnan kohteeksi sopivaan materiaaliin, onko tällaista vaaraa tapauksessa olemassa vai ei.

¹²⁵ esim. Pellonpää ym. 2018, s. 25

8.3 Mahdollisia kehityssuuntia

8.3.1 Pakkokeinolain kehitys EIT:n linjaa vastaavaksi

Tutkimuksen myötä on tullut ilmi kansallisten tuomioistuinten merkittävä rooli tutkintavankeuden edellytysten ja ihmisoikeuksien toteutumisen valvonnassa. EIT on toistuvasti linjannut, että tutkintavankeuden jatkaminen edellyttää ajantasaisten ja konkreettisten perusteiden esittämistä. Pelkkä rikoksen vakavuus ei itsessään riitä perusteeksi pitkälle tutkintavankeudelle. Näiden seikkojen ja EIT:n linjausten noudattaminen on kansallisen lainkäyttäjän vastuulla. Perusteellinen ja yksityiskohtainen vangitsemisen edellytysten ja asian kokonaiskuvan arviointi kärjäoikeudessa vie enemmän aikaa kuin lyhyt ja pelkistetty vangitsemiskäsittely. Tuomioistuinten on todella perehdyttävä vangitsemisasiassa esitettäviin seikkoihin samalla syvyydellä kuin mitä tahansa rikosasiaa ratkaistessaan. Tämä tuottaa tuomioistuimelle, kuten muillekin prosessin osapuolille, lisää työtä. Kuitenkaan päätettäessä rikoksesta epäillyn henkilökohtaisen vapauden rajoituksesta kyseessä on niin merkittävä ihmisoikeuteen puuttuminen, että perusteellinen arviointi on välttämätöntä epäillyn ihmisoikeuksien turvaamiseksi.

Vangitsemisasiassa ei saisi olla liian rutiininomainen. Asetelman ei koskaan tulisi päätyä siihen, että asiaa ratkaiseva tuomari, edes alitajuisesti, antaa tutkinnanjohtajan esittämälle vangitsemisvaatimukselle lähtökohtaisesti suurimman painoarvon perustuen tutkinnanjohtajan asemaan poliisiviranomaisena, ja mahdolliseen keskinäiseen luottamukseen.¹²⁶ Vangitsemisasiassa on kaksi osapuolta, vangitsemista vaativa viranomainen ja epäilty puolustajansa kanssa. Näiden välinen asetelma tulisi tuomioistuimen silmissä olla aina vapaa ennakoasenteista.

Nykyisen oikeustilan selventämiseksi voisi mahdollisesti olla tarpeen pakkokeinolain täydentäminen vastaamaan nykyistä EIT:n antamaa tulkintalinjaa. Vaikka tuomioistuimilla on perustuslain 21 §:n mukainen perusteluvollisuus ratkaisuja tehdessään, voisi pakkokeinolakiin lisätä erityisen noston siitä, että tuomioistuimen tulee perustella vangitsemispäätös yksilöllisesti, ja eritellä ja esittää perustelut kaikille mahdollisille vangitsemisen edellytyksille, joiden tuomioistuin katsoo asiassa olevan käsillä.

¹²⁶ Virolainen 1998, s. 373

Vangitsemisvaatimuksen sisältö voisi myös olla pakkokeinolaissa tarkemmin määritelty. Tällä hetkellä laissa ei esitetä tarkempia vaatimuksia sille, mitä kaikkea, ja millä tarkkuudella, tutkinnanjohtajan tulee vangitsemisvaatimukseen sisällyttää. Koska vangitsemisvaatimus ja poliisiviranomaisen selvitys tapauksesta muodostaa pohjan koko vangitsemisoikeudenkäynnille, olisi jo vaatimuksessa hyvä olla EIT:n ratkaisukäytännön vaatimat yksityiskohtaiset ja konkreettiset perustelut vangitsemiselle. Tällöin jo lähtökohtaisesti asian käsittely alkaisi tarkoituksenmukaisten ja kattavien perustelujen pohjalta, ja vangitsemisvaatimuksen laatijalla olisi lakiperustainen, selkeä ohjenuora vaatimusta laatiessaan. Tämä ehdotus pakkokeinolain muutokseksi sisältää kuitenkin myös ongelmia, etenkin kun vangitsemisasiasia voi tulla käsiteltäväksi hyvin nopealla varoitusajalla. Asetelma on väistämättä erilainen kuin rikosprosessissa pääasian käsittelyssä, vaikka tuomioistuimelta pitääkin vaatia samanlaista huolellisuutta niin vangitsemisasiasioissa kuin pääasiaakin ratkaistessa.

PKL 3:8 mukaan vangitsemisasiasian käsittelyssä on esitettävä vangitsemisen edellytyksistä selvitys. Lisäksi PKL 3:10 mukaan vangitsemispäätöksessä on lyhyesti mainittava tiedot rikoksesta, josta vangittua epäillään, ja vangitsemisen peruste. Laki sisältää siis tällä hetkellä hyvin lyhyesti ja yleisluontoisesti vaatimuksen siitä, että vangitsemisen edellytyksistä on esitettävä selvitys sekä vangitsemisen peruste. Näiden lainkohtien täydennykseksi pakkokeinolakiin voitaisiin sisällyttää tarkemmin edellä esiin tulleita vangitsemisen edellytyksiä, mitä ne ovat, ja kuinka tarkasti ne tulee perustella. Esimerkiksi EIT:n edellyttämät rikosepäilyn objektiivinen uskottavuus, olennaiset ja riittävät perusteet, sekä perustelujen yksilöllisyys, johdonmukaisuus ja tapauskohtaisuus voisivat olla lakiin sisällytettäviä avainsanoja.

Vaihtoehtoisesti myös EU:n tasolla voitaisiin laatia kansallisten tuomioistuinten laintulkintaa helpottamaan jokin julkaisu tai kooste vangitsemisen edellytyksistä, esimerkiksi edellä esitetyn matriisin muodossa. Koska EIT:n oikeuskäytäntöä on jo jonkin verran aiheesta annettu, voisi kaikkien vangitsemisen edellytyksiä koskevien kannanottojen tiivistäminen olla hyödyllistä ja parantaa oikeusvarmuutta, sekä jäsenvaltioiden tulkintojen yhtenäisyyttä.

Nämä ovat kuitenkin vain ehdotuksia, ja täydellinen lakitekstin ajantasaisuuden pyrkimys on mahdotonta lainsäätämisen hitauden vuoksi. Vaikka kansallinen lainsäädäntö noudattaakin kansainvälisiä ihmisoikeusnormeja, se ei voi koskaan täysin ajantasaisesti vastata Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön kehitykseen.

8.3.2 Lainsäädännön haasteita

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkinta ei ole staattista, vaan se elää ja kehittyy tapausten myötä. EIT antaa vuosittain uusia ratkaisuja, jotka voivat tarkentaa tai muuttaa käsitystä esimerkiksi tutkintavankeuden hyväksyttävistä edellytyksistä. Esimerkiksi aiemmin riittävänä pidetty vangitsemisen peruste, kuten rikoksen vakavuus, ei enää yksinään kelpaa ilman konkreettista näyttöä paon vaarasta, rikostutkinnan vaikeuttamisesta tai uusimisriskistä.¹²⁷

Kansallinen lainsäädäntö ei kuitenkaan voi automaattisesti ja täysin ajantasaisesti mukautua uusiin EIT:n linjauksiin. Tämä tarkoittaa, että kansalliset tuomioistuimet joutuvat soveltamaan lakia, joka voi olla osin vanhentunut tai puutteellinen suhteessa uusimpaan ihmisoikeuskäytäntöön. Tämä voi johtaa tilanteisiin, joissa kansalliset oikeusistuimet tekevät ratkaisuja, jotka myöhemmin todetaan EIT:ssa ihmisoikeussopimuksen vastaisiksi.

Lainsäädännön muuttaminen on pitkä ja monivaiheinen prosessi, joka sisältää useita valmisteluvaiheita ja lausuntokierroksia. Vaikka EIT antaisi ratkaisuja, jotka edellyttävät muutoksia kansalliseen pakkokeinolakiin, niiden täytäntöönpano voi kestää vuosia. Kansallisessa päätöksenteossa voi esiintyä poliittista vastustusta tai resurssipulaa, joka hidastaa uudistuksia entisestään. Pakkokeinolain ja rikosprosessilain kaltaisten lakien muuttaminen vaatii laajaa arviointia, mikä tarkoittaa, että muutokset eivät tapahdu reaaliajassa suhteessa EIT:n uusiin ratkaisuihin.

Tämänhetkinen pakkokeinolaki sisältää kuitenkin tärkeimmät oikeusperiaatteet, joiden avulla EIT:n ratkaisulinjaa on oikeuskäytännössä mahdollista tiettyyn pisteeseen saakka noudattaa. Kun lakia tulkitaan periaatteiden mukaisesti ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa noudattaen, saadaan EIT:n linjoja mukailtua kansallisissa ratkaisuissa, pakkokeinolain jäykkyydestä huolimatta. Toivottavaa kuitenkin olisi, että pakkokeinolaki tulevaisuudessa saataisiin tarkemmin EIT:n ratkaisuja sanamuodoiltaan noudattelevaksi.

Kun kyseessä on pakkokeinoasia, on lakimuutoksissa huomioitava pakkokeinoistuntojen luonne verrattuna tavalliseen rikosasian pääkäsitelyyn. Koska asia on vasta esitutkinnassa, ei niin kattavia perusteluita aina voida vangitsemisen edellytyksille esittää, eikä vaatia, kuin ihmisoikeusnäkökulmasta olisi toivottavaa. Vastakkaisena suojeluobjektina tässä on asian selvittämisen intressi ja tutkinnan suorittamisen turvaaminen.¹²⁸

¹²⁷ KKO 2024:20

¹²⁸ Fredman ym. 2020, s. 687

8.4 Lopuksi

Tutkintavankeus on hyvin merkittävällä tavalla yksilön vapautta, ja siten ihmisoikeuksia, rajoittava pakkokeino. Kuitenkin sen käyttö rikosprosessin aikana on hyvin yleistä. Yhteiskunnan ja koko rikosoikeudellisen järjestelmän toimimisen turvaamiseksi on löydettävä tasapaino rikoksesta epäillyn oikeusturvan takaamisen sekä rikostorjunnan tehokkuuden välillä. Jotta vangitsemisen edellytysten voidaan katsoa täyttyvä, tulee pakkokeinolain yleisten ja erityisten edellytysten täyttyä, sekä vangitsemistoimen olla sekä kansallisten, että eurooppaoikeudellisten oikeusperiaatteiden mukaista. Näiden lisäksi perusteet vangitsemiselle täytyy olla tuomioistuimen puolesta yksilöidysti perustellut. Perusteluissa tulee esittää ne nimenomaiset seikat, joihin kyseisessä tapauksessa vangitsemisen edellytykset perustuvat.¹²⁹

Tutkintavankeuden käyttöön liittyy merkittäviä ihmisoikeudellisia kysymyksiä, jotka edellyttävät huolellista tasapainottelua rikosoikeudellisen prosessin tehokkuuden ja yksilön perusoikeuksien välillä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö osoittaa, että vangitsemisen edellytyksiä on arvioitava tapauskohtaisesti ja perusteltava riittävästi, jotta voidaan välttää mielivaltaiset vapaudenriistot. Tutkintavankeuden tulee aina olla viimesijainen keino, ja vaihtoehtoisten pakkokeinojen käyttöä on harkittava ensisijaisesti. Jatkuva oikeuskäytännön kehittyminen sekä kansainväliset suositukset korostavat tarvetta varmistaa, että rikoksesta epäiltyjen oikeudet toteutuvat oikeudenmukaisesti koko rikosprosessin ajan.

Tutkintavankeuden käyttöä on valvottava tehokkaasti, jotta estetään sen perusteeton ja liian laaja-alainen soveltaminen. EIT on tuominnut useita valtioita tutkintavankeuden liiallisesta kestosta ja oikeussuojakeinojen puutteellisuudesta. Oikeussuojakeinojen ja valvonnan on oltava tehokkaita ja saavutettavia, jotta epäiltyjen ihmissoikeudet pystytään turvamaan. Tärkeää on niin kansainvälisen valvonnan merkitys ihmisoikeuksien toteutumiseksi, kuin kansallisten tuomioistuinten rooli oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamisessa.

¹²⁹ Launiala 2021, s. 138

Kansallisen lainsäädännön kehittämisessä tulisi pyrkiä siihen, että EIT:n ratkaisut ja kansainväliset ihmisoikeusnormit huomioidaan nykyistä paremmin, jolloin tutkintavankeutta käytetään vain todellisessa tarpeessa eikä se muodostu piilomuotoiseksi rangaistukseksi. Tämänhetkinen pakkokeinolaki mahdollistaa suhteellisuusperiaatteen kautta vangitsemisen erityisten edellytysten arvioinnin silloinkin, kun vangitsemisen edellytykseksi on EIT:n tulkinnan vastaisesti pakkokeinolaissa asetettu pelkkä törkeä rikosepäily. Ideaalitilanne ei kuitenkaan ole se, että lain sanamuoto antaa harhaanjohtavan kuvan todellisista vangitsemisen edellytyksistä.

Koska lainsäätäminen on hidasta, kansallisilla tuomioistuimilla on keskeinen rooli ihmisoikeusmyönteisen tulkinnan edistämässä. Suomen oikeuskäytännössä on nähtävissä kehitystä, jossa tuomioistuimet viittaavat suoraan EIT:n ratkaisuihin ja soveltavat niitä tapauskohtaisesti, vaikka lainsäädäntö ei olisikaan täysin ajan tasalla. Tämä eurooppaoikeuden suora soveltaminen voi vähentää ihmisoikeusloukkauksia ja ehkäistä uusia valituksia EIT:hen.

Tiivistettynä tämän tutkimuksen merkityksellisin havainto oli se, kuinka EIT:n ratkaisuista on johdettavissa tällä hetkellä vallitsevat EIS:n mukaiset edellytykset vangitsemiselle. Ensinnäkin vangitun henkilön on oltava epäiltynä rikoksesta, tai vangitseminen voi olla välttämätöntä estämään hänen rikollinen toimintansa tai pakenemisensa teon jälkeen. Pelkkä epäily ei kuitenkaan riitä, vaan rikosepäilyn on oltava uskottava, eli objektiivisen tarkkailijan näkökulmasta vangittavan henkilön on oltava todennäköinen tekijä.

Lisäksi ensimmäisessä vangitsemisasian käsittelyssä on esitettävä olennaiset ja riittävät perusteet tutkintavankeuden jatkamiselle. Vapaudenriiston on perustuttava kansalliseen lainsäädäntöön, mutta myös sen soveltamisen on oltava sopusoinnussa EIS määräysten kanssa. Edelleen EIT edellyttää, että vapaudenriiston on oltava olosuhteisiin nähden perusteltu, ja sen jatkamiselle esitettyjen syiden tulee olla johdonmukaisia, yksilöityjä ja tapauskohtaisia. Yleiset tai abstraktit perustelut eivät ole riittäviä, vaan tuomioistuimen on esitettävä konkreettisia syitä sille, miksi vangitseminen on välttämätöntä juuri kyseisessä tapauksessa.

Kaiken kaikkiaan EIT:n ratkaisut korostavat vangitsemisen poikkeuksellisuutta ja sitä, että tutkintavankeus on sallittu vain, kun se on välttämätöntä ja viimeinen keino, eikä lievempiä vaihtoehtoja ole käytettävissä.

Tämän tutkimuksen aiheeseen liittyy paljon mielenkiintoisia näkökulmia, jotka ovat vielä tutkimatta. EIT on vuosikymmenten ajan muovannut käsitystä siitä, milloin vangitseminen on ihmisoikeussopimuksen mukaista ja milloin se rikkoo yksilön perusoikeuksia. Tutkimuksessani keskityin kokoamaan yhteen EIT:n asettamat vangitsemisen edellytykset, mutta tarkastelun ulkopuolelle jäi esimerkiksi se, onko EIT:n suhtautuminen vangitsemiseen muuttunut vuosikymmenten saatossa. Onko EIT tullut tiukemmaksi siinä, millaisia vangitsemisperusteita se hyväksyy? Vai onko tuomioistuin mahdollisesti alkanut joustaa tietyissä tapauksissa esimerkiksi terrorismin tai järjestäytyneen rikollisuuden torjunnan vuoksi?

Toinen tärkeä, mutta tutkimatta jäänyt kysymys on vangitsemisen kohtuullinen kesto. EIT on toistuvasti todennut, että tutkintavankeus ei saa kestää pidempään kuin on välttämätöntä, mutta samalla se ei ole asettanut tarkkoja aikarajoja, kuten esimerkiksi Saksan tai Itävallan lainsäädännössä on tehty. Tätä tutkimusta tehdessä esiin nousut mielenkiintoinen ja ajankohtainen kysymys on se, milloin EIT katsoo tutkintavankeuden muodostuvan rangaistuksenomaiseksi. Voidaanko esimerkiksi katsoa, että pitkä tutkintavankeus ilman tuomiota rikkoo syyttömyysolettamaa? Tähän voisi viitettä saada eri jäsenvaltioiden oikeuskäytännöissä hyväksytyistä tutkintavankeuksien kestoista, joita ei tämän tutkimuksen puitteissa ollut mahdollista tutkia. Myös kappaleessa 7.1 käsittelemästäni viranomaisen rikosvastuuta koskevasta kysymyksestä voisi kirjoittaa oman tutkimuksensa.

Pakkokeino-oikeus on yksi rikosprosessioikeuden keskeisimmistä ja samalla herkimmin perusoikeuksia koskettavista osa-alueista. Vangitseminen on aina vakava puuttuminen yksilön vapauteen, ja siksi sen edellytysten on oltava tarkasti määriteltyjä ja oikeudenmukaisesti sovellettuja. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen linjaukset ovat muovanneet käsitystä siitä, milloin vangitseminen on oikeutettua ja milloin se muodostaa ihmisoikeusloukkauksen, mutta oikeuskäytännön kehittyessä uusia kysymyksiä nousee jatkuvasti esiin.

Tutkimukseni kokosi yhteen EIT:n asettamat vangitsemisen edellytykset, mutta samalla se avasi uusia näkökulmia, jotka vaativat tarkempaa tutkimusta ja EIT:n ratkaisujen tulkintaa. Pakkokeino-oikeus on jatkuvassa liikkeessä, sillä se tasapainoilee rikostutkinnan tehokkuuden ja ihmisoikeuksien suojan välillä. Uudet teknologiat, kansainvälistyvä rikollisuus ja yhteiskunnalliset muutokset asettavat viranomaisille uusia haasteita, jotka vaativat oikeudellista tarkastelua. Tässä kontekstissa EIT:n ratkaisut toimivat tärkeänä suunnannäyttäjänä, mutta niiden tulkinta ja soveltaminen vaativat jatkuvaa oikeustieteellistä analyysiä.